

ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ
ΤΜΗΜΑ: ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ
ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ: ΜΙΧΑΗΛΟΥ Π.ΧΡΙΣΤΙΝΑ 10513

ΘΕΜΑ:
«ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ»

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Θ.ΠΑΠΑΗΛΙΑΣ

Αφιέρωση...

*Η εργασία αυτή είναι αφιερώμενη στον καθηγητή κ.Ι.Κεχρά
που μου έδωσε την ευκαιρία να ανακαλύψω τη χαρά της επιστημονικής έρευνας,
στο κ.Θ.Παπαηλία που μου ανέθεσε ένα τόσο ενδιαφέρον θέμα,
καθώς και στους αγαπημένους γονείς και φίλους που με βοήθησαν.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
1. Κεφάλαιο	Error! Bookmark not defined.
1.1. Κοινωνικό Πρόβλημα	5
1.2. Η συλλογική ρύθμιση και ο ρόλος των φορέων εξουσίας στις προκαπιταλιστικές κοινωνίες.....	6
2. Κεφάλαιο	10
2.1. Ιστορική αναδρομή	10
i. Γερμανία.....	10
ii. Γαλλία	10
iii. Αγγλία	12
2.2. Δυο απόψεις περί πολιτείας	14
2.3. Καπιταλισμός.....	15
3. Κεφάλαιο	17
3.1. Βιομηχανική Επανάσταση.....	Error! Bookmark not defined.
3.1.1 Οι αλλαγές στο δημογραφικό καθεστώς.....	18
3.1.2 Οι αλλαγές στον αγροτικό τομέα.....	19
3.1.3 Ο ρόλος της συσσώρευσης του Κεφαλαίου.....	20
3.1.4 Οι αλλαγές στο σύστημα παραγωγής και ο ρόλος της τεχνολογικής προόδου. .	21
3.2. Η εργασία στα χρόνια της Βιομηχανικής Επανάστασης.	22
3.2.1 Εργατικά ατυχήματα & Επαγγελματικές ασθένειες στη Βιομηχανική επανάσταση.....	24
3.2.2 Αλλοτρίωση & Καπιταλισμός.....	24
3.3. Καπιταλιστική κοινωνία – Μισθωτή εργασία.	27
4. Κεφάλαιο	29
4.1. Ο ρόλος του δημοσίου τομέα σε περιόδους πληθωρισμού και ύφεσης.....	29
4.2. Sir William Beveridge	31
4.3. Η έννοια του όρου «κράτος πρόνοιας».....	32
4.4. Θεωρητικές αναλύσεις του κράτους πρόνοιας.	34
5. Κεφάλαιο - Μοντέλα κράτος-πρόνοιας στις χώρες της Ε.Ε.....	36
5.1. Αίτια δημιουργίας κράτους πρόνοιας.	36
5.2. Συγκρότηση του κράτους-πρόνοιας στην Ελλάδα.....	40
5.3. Μοντέλα και συστήματα υγείας.....	41

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το κίνητρο για την ανάληψη της συγκεκριμένης πτυχιακής εργασίας δώθηκε κατά τη διάρκεια του μαθήματος Μακροοικονομίας του κ.Παπαηλία,όταν έγινε αναφορά στο βιβλίο «η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού» του Μαξ Βέμπερ. Με αφορμή αυτό το βιβλίο, άρχισε η προσωπική έρευνα και εμβάθυνση στην Ευρωπαϊκή ιστορία και την αναζήτηση των γεγονότων που άλλαξαν τη ροή της ιστορίας και διαφοροποίησαν την έννοια του κράτους στην Ευρώπη.

Στόχος της εργασίας είναι η κατανόηση των αιτιών που οδήγησαν στην δημιουργία του σύγχρονου κράτους πρόνοιας στο Δυτικό κόσμο.Το κράτος πρόνοιας αποτελεί μία εξειδίκευση της έννοιας κράτος σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο¹. Αποτελεί μία συγκεκριμένη κοινωνικοπολιτική, αλλά και οικονομική διαδικασία, όπου σήμερα η συσσώρευση του κεφαλαίου, ο ρόλος της μισθωτής εργασίας και η θέση του ατόμου μέσα στην κοινωνία αποκτούν μία διαφορετική βαρύτητα σε σχέση με προηγούμενες περιόδους. Το κράτος-πρόνοιας μορφοποιείται ουσιαστικά την περίοδο της εδραίωσης του καπιταλιστικού συστήματος και κυρίως του βιομηχανικού καπιταλισμού. Όμως η μορφοποίηση του κράτους-πρόνοιας είναι μία διαδικασία η οποία κρατάει δεκαετίες και μπορούμε ίσως να ισχυριστούμε ότι “ολοκληρωμένο” κράτος-πρόνοιας στις Βόρειες χώρες της Ευρώπης υπάρχει μόνο μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο.

Ο ορισμός του κράτους-πρόνοιας δεν είναι συγκεκριμένος και διαφέρει όχι μόνο από ερευνητή σε ερευνητή αλλά και από χώρα σε χώρα (π.χ. κράτος ευημερίας στην Αγγλία, Ισπανία, κράτος-πρόνοιας στην Γαλλία, κοινωνικό κράτος στην Γερμανία κ.λπ). Το κράτος-πρόνοιας είναι το γέννημα μίας συγκεκριμένης χρονικής συγκυρίας. Η διαφοροποίηση ως προς το τι είναι κράτος-πρόνοιας οφείλεται κυρίως στον τρόπο με τον οποίο ο κάθε ερευνητής διερευνά τον τρόπο δημιουργίας του κράτους-πρόνοιας και τον ρόλο που διαδραματίζει στην οικονομία και στην κοινωνία γενικότερα.²

¹ Στασινοπούλου Ο.,(1992)

²http://www.econ.uoi.gr/eeokp/gr/dialekseis_seminaria/seminaria_mathimata/kratos_pronias/ili_mathimatos/kefalaiο1.pdf

1. Κεφάλαιο ~ Προκαπιταλιστικές Κοινωνίες

Τα πρωταρχικά αίτια της δημιουργίας του κράτους πρόνοιας, τα διακρίνουμε στη φύση του ανθρώπου ως κοινωνικό ον. Οι πρώτες κοινωνίες δημιουργήθηκαν από τις ανάγκες της συμβίωσης, της αλληλοβοήθειας και της επιβίωσης. Μία πρώτη φιλοσοφική θεμελίωση του κράτους πρόνοιας, εντοπίζεται στον διευρυμένο ορισμό του κράτους πρόνοιας, ο οποίος αναφέρει ότι κάθε μορφή κοινωνίας φροντίζει για την ευημερία των μελών της. Από την αρχαιότητα συναντούμε νόμους για την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων, και την διασφάλιση των απαραίτητων για τη διαβίωση του πληθυσμού.

1.1. Κοινωνικό Πρόβλημα

Αν θέλουμε να δώσουμε τον ορισμό της έννοιας «κοινωνικό πρόβλημα», θα λέγαμε ότι είναι η κατάσταση σύμφωνα με την οποία ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού την θεωρεί ανεπιθύμητη και επιδιώκει την αντιμετώπισή της με συλλογικά μέτρα, διότι εκλαμβάνεται και πιστεύεται σαν αιτία κοινωνικών δεινών.

Οι κοινωνιολόγοι κατατάσσουν τα κοινωνικά προβλήματα σε τρεις κατηγορίες, τα πρωτογενή (βασικά προβλήματα) τα δευτερογενή και τα τριτογενή, με την έννοια φυσικά ότι από τα βασικά προβλήματα απορρέουν τα δευτερογενή, ενώ τα τριτογενή είναι η συνέπεια κατά κύριο λόγο, των δευτερογενών κοινωνικών προβλημάτων.

Για παράδειγμα βασικό πρόβλημα σε μια κοινωνία αποτελεί η ένδεια, με δευτερογενή συνέπεια θα λέγαμε, τις άθλιες συνθήκες στέγασης, την ανεπαρκή εκπαίδευση, την κακή διατροφή καθώς και την εγκατάλειψη της οικογενειακής στέγης. Όμως τα δευτερογενή προβλήματα όπως η κακή διατροφή θα επιφέρουν ασθένειες, γενετικές ανωμαλίες ή ακόμα και νοητική καθυστέρηση, καταστάσεις που θεωρούνται τριτογενή κοινωνικά προβλήματα.

Ο όρος κοινωνικές υπηρεσίες περικλείει εκτός από τα προγράμματα κοινωνικής προστασίας και άλλους τομείς όπως η εκπαίδευση, η υγεία, η κατοικία, και η κοινωνική ασφάλιση. Οι κοινωνικές υπηρεσίες δεν υποκαθιστούν κάποιες μορφές κοινωνικής οργάνωσης (π.χ. οικογένεια, ενορία), αλλά είναι νέες μορφές αντιμετώπισης κοινωνικών αναγκών που ανταποκρίνονται στις σημερινές κοινωνικές συνθήκες. Οι κοινωνικές υπηρεσίες είναι αλληλένδετες και στην πράξη είναι πολλές φορές αδύνατο να ξεχωρίσουμε τα προβλήματα ως προβλήματα υγείας, ασφάλισης, κοινωνικής πρόνοιας κ.α.

1.2. Η συλλογική ρύθμιση και ο ρόλος των φορέων εξουσίας στις προκαπιταλιστικές κοινωνίες.³

Η συλλογική οργάνωση κοινωνικής φροντίδας προϋπήρχε του αστικού κράτους και της διεύρυνσης της κοινωνικής του λειτουργίας. Είχε όμως αποσπασματικό χαρακτήρα και αναπτυσσόταν είτε στα πλαίσια της τοπικής κοινότητας είτε μέσα από μορφές οργάνωσης με βάση την παραγωγική δραστηριότητα (π.χ. συντεχνίες). Η επίδραση της θρησκείας ήταν σημαντική τόσο στην παροχή της απαραίτητης ιδεολογικής βάσης και των κανονιστικών προτύπων φιλευσπλαχνίας και αλτροισμού, όσο και στην άσκηση κοινωνικού ελέγχου. Σημαντικό ρόλο έπαιξε η εκκλησία στην οργάνωση ιδρυματικών μορφών και στην εκπαίδευση κατάλληλου προσωπικού, αξιοποιώντας την εθελοντική προσφορά των ανώτερων τάξεων, για την ανακούφιση των φτωχών.

Κύρια πλαίσια κάλυψης αναγκών στις προκαπιταλιστικές ταξικές κοινωνίες είναι το νοικοκυριό και η τοπική κοινότητα.

Αναπτύσσονται εθιμικά τρόποι επίλυσης θεμελιακών ζητημάτων κοινωνικής, βιολογικής και ιδεολογικής αναπαραγωγής και άσκησης κοινωνικού ελέγχου, όπως είναι η γέννηση, η επιβίωση και η ανατροφή παιδιών, η προστασία αδυνάτων, η εξασφάλιση της εργασίας των παραγωγικών τάξεων, ο έλεγχος της κινητικότητας του πληθυσμού και γενικότερα η διατήρηση και η αναπαραγωγή βασικών κοινωνικών θεσμών αντιμετώπισης προβλημάτων κοινωνικής απόκλισης.

Κεντρική θέση στην οργάνωση και επιβολή προνοιακών μέτρων κατέχει η εκάστοτε άρχουσα τάξη, η οποία καθορίζει και την κατανομή των βαρών της πρόνοιας για όσους δεν καλύπτονται από την οικογένεια ή την τοπική κοινότητα. Τα μέτρα που θεσπίζονται αφορούν σε μεγάλο βαθμό περιπτώσεις βαθύτατης φτώχειας και εξαθλίωσης, μετακίνησης πληθυσμών, αντιμετώπιση επιδημιών κ.α.

Οι αγώνες γύρω από θέματα αναπαραγωγής και φροντίδας σε ομαδικό και ευρύτερο συλλογικό επίπεδο των τάξεων των παραγωγών έχουν στόχο την αποφυγή της απόλυτης εξαθλίωσης, τη διαμαρτυρία ενάντια σε απάνθρωπα μέτρα όπως θάνατος και βασανιστήρια για επαιτεία και μικροκλοπές. Συχνά οργανώνονται τρόποι λαϊκής αυτοπροστασίας και αναδιανομής, που εκφράζουν το λαϊκό αίσθημα ενάντια στην καταπάτηση αρχών δικαίου και ηθικής μέσα από την υποστήριξη μορφών ληστείας και προσώπων λαϊκών ηρώων.

Συνοπτικά παρατηρούμε τα εξής:

Στους αρχαίους ανατολικούς λαούς έχουμε αναφορές σε συλλογικά μέτρα πρόνοιας όπως στις νομοθεσίες των Σουμερίων, Βαβυλωνίων, Αιγυπτίων, Ασσυρίων, Φοινίκων, στη βουδική θρησκεία και τους ιουδαϊκούς νομούς, στα διδάγματα του Κουμφούκιου στη Κίνα. Τον κυριότερο ρόλο παίζει η θρησκεία και η οργανωμένη δράση των ιερών θεσμών, καθώς και η εξάπλωση εθιμικών κανόνων ρύθμισης της αναπαραγωγής από την τοπική κοινότητα για όσους δε καλύπτονται από την οικογένεια. Για τους δούλους και τους αιχμαλώτους πολέμου, που ζούσαν κάτω από άγριες συνθήκες, δεν υπήρχαν ρυθμίσεις κοινωνικής φροντίδας.

³ Στασινοπούλου (1992), σελ.34-41.

Στην αρχαία Ελλάδα έχουμε παρεμβάσεις της εκάστοτε κρατικής εξουσίας με τη μορφή κοινωνικών μετάρρυθμίσεων, όπως του Σόλωνα(Αθήνα 593 π.Χ.), του Λυκούργου(Σπάρτη 800 π.Χ.), του Περίανδρου(Κόρινθος 629 π.Χ.), του Φιλόλαου(Θήβα720π.Χ.), οι οποίες θεσπίζουν μέτρα που αφορούν εξασφάλιση τροφής, στέγης και προστασίας αδυνάτων, αναδασμό γης, φορολογία με αναδιανεμητικό χαρακτήρα, προστασία της δημόσιας υγείας.Ειδικότερα, πάρθηκαν κατά καιρούς μέτρα από πολιτικούς ηγέτες, νομοθέτες κλπ. Τα οποία αφορούσαν:

- Προστασία ορφανών πολέμου,
- Προοδευτική φορολογία πλουσίων για την οικονομική ενίσχυση άπορων γεωργών,
- Συστήματα δανεισμού και παραχώρησης γης σε φτωχούς και άκληρους αγρότες,
- Διανομή σιταριού και άλλων βασικών προϊόντων στους άπορους βάσει καταλόγων,
- Βοήθεια αναπήρων και διατροφή αναπήρων πολέμου από το Δήμο,
- Χορήγηση «θεωρικού», δηλαδή χρηματικής αποζημίωσης για τη παρακολούθηση θεαμάτων,
- Καταβολή αποζημίωσης για εργασίες των πολιτών σε δημόσιες υπηρεσίες,
- Ανάπτυξη ενώσεων αμοιβαίας βοήθειας,
- Εφαρμογή θεσμού συσσιτίων για τους φτωχούς και ανάπτυξη φιλοξενίας σε σπίτια και κτίρια βωμών, που προστατεύονταν από το Δία, ο οποίος ήταν και ο Θεός της κοινωνικής προστασίας των φτωχών και των επαιτών.

Στο τομέα της υγείας αναπτύχθηκε στην Αρχαία Ελλάδα σύστημα ιατρικής περίθαλψης, όπου οι διάφορες βαθμίδες μέσα στο ιατρικό λειτούργημα αντιστοιχούσαν στην ταξική διάρθρωση του δουλοκτητικού συστήματος: «Δημοσιεύοντες ιατροί», διορισμένοι δηλαδή από το κράτος, ή κατόπιν εκλογής από το Δήμο, βοηθοί γιατρών και δούλοι γιατροί για την περίθαλψη των δούλων, ταξιδεύοντες γιατροί για παιδιά και απόρους.Προσφερόταν επίσης δωρεάν περίθαλψη, ενώ προωθήθηκε η προληπτική υγιεινή και η αγωγή υγείας(π.χ. Ιπποκράτης «Προγνωστικόν Επιδημιών», «Περί Διαίτης»).

Η φιλοσοφική σκέψη, ο πολιτικός λόγος, η θρησκεία παρέχουν το απαραίτητο ιδεολογικό και κανονιστικό υπόβαθρο των μέτρων (π.χ. στα έργα του Ησιόδου). Προβάλλονται αρχές κοινωνικής φροντίδας και φιλευσπλαχνίας, όπως προστασία ξένων, ορφανών και ηλικιωμένων, απαγόρευση ατίμωσης γυναικών. Η φιλανθρωπία και η δικαιοσύνη παρουσιάζονται σαν βασικές αξιώσεις του κοινωνικού συνόλου, με στόχο την κατοχύρωση της κοινωνικής δομής του δουλοκτητικού συστήματος.

Είναι ενδιαφέρον ότι στη διάρκεια των Ελληνιστικών Χρόνων η πρόνοια παύει να είναι υπόθεση του Δήμου και γίνεται περισσότερο ιδιωτική υπόθεση` έχουμε δηλαδή περιορισμό της συλλογικής ρύθμισης.

Στη Ρωμαϊκή Περίοδο η ρύθμιση της κοινωνικής αναπαραγωγής και της φροντίδας καθορίζεται στα χρόνια ακμής από τις ανάγκες της επεκτατικής πολιτικής και των πολέμων, που απιδρούν στη διαμόρφωση των αναγκών της αγροτικής κοινωνίας, ενώ στα χρόνια της παρακμής και κρίσης προέχει η ανάγκη επιβολής κοινωνικής ειρήνης

και συγκράτησης του εξαθλιωμένου άεργου και άστεγου πληθυσμού. Στη Ρώμη ειδικότερα επικρατεί η απουσία μέτρων για αναδασμό γης (πρόβλημα το οποίο αντιμετωπίζεται με τις αποικίες), δημόσιας υγιεινής και πρόληψης, σημειώνεται αύξηση της σωματεμπορίας και της διαφθοράς, η οποία συνδέεται συχνά με την έλλειψη οργανωμένης κοινωνικής προστασίας, επικρατεί η ιδιωτική εκπαίδευση.

Μέτρα κάλυψης άμεσων αναγκών των άεργων και εξαθλιωμένων μαζών λαμβάνονται μόνο σε εποχές έκδηλης κοινωνικής παρακμής και κινδύνου αναταραχής. Είναι γνωστή η διανομή δωρεάν άρτου στα πλήθη των απόρων και η οργάνωση δωρεάν θεαμάτων που διακρίνονταν για την αγριότητα τους και λειτουργούσαν περισσότερο σαν μέσο εκτόνωσης.

Υποτυπώδη φροντίδα και περίθαλψη έδιναν και οι ενώσεις που συστάθηκαν από το κράτος με τη μορφή νομικών προσώπων, μετά από τους Καρχηδονικούς Πολέμους.

Στο τομέα της υγιεινής έπαιξαν θετικό ρόλο έργα υποδομής, όπως η δημιουργία υδραγωγείων, η αποξήρανση ελών κλπ.

Στη Μεσαιωνική Ευρώπη τον κύριο ρόλο στην οργανωμένη παρέμβαση τον παίζει η Εκκλησία, που παρέχει και το απαραίτητο ιδεολογικό υπόβαθρο με έντονο το στοιχείο της άσκησης κοινωνικού ελέγχου.

Η επίδραση του χριστιανισμού είναι αναμφισβήτητα μεγάλη στην ανάπτυξη της πρόνοιας, τόσο από πλευράς οργανωτικών σχημάτων και θεσμικών πλαισίων. Διαφοροποιείται όμως, και αυτή, ιστορικά και σε σύνδεση με την πορεία εξέλιξης συγκεκριμένων κοινωνικών συστημάτων και πολιτικών θεσμών.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι πρώτες χριστιανικές κοινότητες που οργανώνονται σε καθαρά κοινωνικά πλαίσια ήδη στη διάρκεια της Ρωμαϊκής Περιόδου, και που στηρίζονται στις αρχές της κοινοκτημοσύνης, της αλληλοβοήθειας, της ισότητας ανεξάρτητα από φύλο, φυλή, εθνότητα.

Στη περίοδο όμως του Μεσαίωνα, η χριστιανική Εκκλησία έχει εδραιώσει τα χαρακτηριστικά της εξουσιαστικής δομής, ενώ επικρατούν ο μυστικισμός, ο δογματισμός και η τυραννία της Ιεράς Εξέτασης. Τα μοναστήρια, που συντηρούνται και ελέγχονται από την άρχουσα τάξη, παρέχουν βοήθεια σε φτωχούς και αρρώστους, όμως η κύρια πηγή επιβίωσης γι' αυτούς είναι η επαιτεία, η οποία τιμωρείται και σαν αξιόποινη πράξη. Η παροχή κοινωνικής βοήθειας, που κρίνεται επιθυμητή μόνο για τους «αναξιοπαθούντες» φτωχούς, δεν συνδέεται με την ανάγκη του πάσχοντος ή με την κοινωνική συνοχή, αλλά περισσότερο με το αίσθημα ηθικής και θρησκευτικής πίστης του ελεούντος.

Μέσα σε αυτό το πνεύμα έχουμε εξάπλωση της ελεημοσύνης και ανάπτυξη της ιδρυματικής μορφής πρόνοιας, με σημαντικό έργο των μοναχικών ταγμάτων, όπως του Αγίου Φραγκίσκου της Ασίζης και των Χριστιανικών Αδελφοτήτων.

Σε θέματα οργάνωσης της εργασίας και αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης, σημαντική δράση ανέπτυξαν οι συντεχνίες, θεσπίζοντας, εκτός από τις οικονομικές αρχές λειτουργίας, τους κανόνες αλληλεγγύης και προστασίας των μελών τους.

Το Βυζαντινό Κράτος θεωρείται σταθμός στην ανάπτυξη της οργανωμένης συλλογικής κάλυψης στους προκαπιταλιστικούς χρόνους. Σε αντίθεση με τη μεσαιωνική Δύση, η λειτουργία των θεσμών της πρόνοιας είναι συστηματική, ενώ

προωθείται ο συντονισμός και η εξειδίκευση, στην αρχή με την εκπαίδευση εθελοντών. Στην εποχή του Μεγάλου Κωνσταντίνου οργανώνεται η παροχή βοήθειας σε χήρες, ορφανά και αρρώστους, μετά από εξακρίβωση της οικονομικής και κοινωνικής τους κατάστασης από ειδικούς επιτρόπους, οι οποίοι υπέβαλλαν τις σχετικές εκθέσεις στους αρμόδιους επισκόπους.

Αν και οργανωτικά και ιδεολογικά τον κυρίαρχο ρόλο στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής τον έχει η Εκκλησία, η δράση της στηρίζεται και πλαισιώνεται από εθμικά και νομικά πλέγματα κατοχυρωμένων κανόνων, με την έμπρακτη υποστήριξη του κράτους σε θέματα υποδομής και στελέχωσης. Αναπτύσσεται έτσι πλέγμα ιδρυματικής αντιμετώπισης, με πτωχοκομεία, νοσοκομεία, ορφανοτροφία και άλλα ευαγή ιδρύματα κάτω από τη συντονισμένη δράση της Εκκλησίας, του κράτους και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Την ιδεολογική βάση της χριστιανικής φιλευσπλαχνίας συμπληρώνουν αργότερα αντιλήψεις για την αξία του ανθρώπου, την απελευθέρωση των δούλων και αιχμαλώτων και τη φροντίδα των φυλακισμένων.

Με αυτούς τους τρόπους οργάνωσε η βυζαντινή κοινωνία τη συλλογική ρύθμιση κοινωνικής αναπαραγωγής και ελέγχου, από όπου δεν έλειψαν χαρακτηριστικά προβλήματα, γνωστά και σήμερα, όπως ο πλεονασμός ιδρυμάτων και η αλληλοεπικάλυψη.

Στην Αναγέννηση αρχίζει να διαμορφώνεται η αντίληψη της πρόνοιας ως δικαιώματος, στα πλαίσια της ανάπτυξης των ατομικών δικαιωμάτων. Αναγνωρίζεται ότι η βοήθεια πρέπει να είναι εξατομικευμένη στις γνήσιες περιπτώσεις ανάγκης, αλλά και ότι πρέπει να δοθεί έμφαση και σε προληπτικά μέτρα. Ενδεικτικά αναφέρονται τα έργα του Σεν Βίνσεντ Ντε Πωλ (Saint Vincent de Paul 1581-1660), ιδρυτή του Τάγματος των Αδελφών του Ελέους, και του Ισπανού Χουάν Λουίς Βιβέζ (Juan Luis Vives – De Subventionem Pauperum 1402-1540), ο οποίος αναπτύσσει αρχές κοινωνικής εργασίας, με έμφαση στην εξατομικευση της βοήθειας ύστερα από διερεύνηση και κατανόηση των ατομικών και κοινωνικών αιτιών του προβλήματος (Μαστρογιάννης 1969).

Η φιλανθρωπία εξακολουθεί να αποτελεί τον θεμέλιο λίθο της πρόνοιας, συνδέεται όμως όλο και περισσότερο με θέματα οργάνωσης εργασίας και αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης (Saint Vincent de Paul, Μαστρογιάννης 1969). Συγχρόνως, προωθείται η οργάνωση και η εξειδίκευση στα πλαίσια της ιδρυματοποίησης, με κυρίαρχη πάντα τη παρουσία της Εκκλησίας.

Ήδη όμως από το τέλος της περιόδου της Αναγέννησης, σημειώνεται η απαρχή μιας σημαντικής στροφής στην αντίληψη για τη φτώχεια και την αντιμετώπιση της, όπου τη χριστιανική φιλευσπλαχνία και τα κατασταλτικά μέτρα διαδέχεται σιγά σιγά η οργάνωση και απασχόληση των απόρων και η διαπαιδαγώγηση τους με στόχο την καλλιέργεια θετικών στάσεων στην εργασία και τον περιορισμό της επαιτείας.

2. Κεφάλαιο ~ Ιστορικά στοιχεία για την Ευρώπη.

Από τις προκαπιταλιστικές μορφές οργάνωσης μέχρι το καπιταλιστικό σχηματισμό του κράτους πρόνοιας, υπάρχει μια σειρά ιστορικών γεγονότων που διαμόρφωσαν δύο διαφορετικές ιδεολογικές βάσεις περί των αρμοδιοτήτων του κράτους και του ατόμου, στα διάφορα κράτη της Ευρώπης.

2.1. Ιστορική αναδρομή

Μερικά σημαντικά ιστορικά γεγονότα για την κατανόηση των εξελίξεων που οδήγησαν σε αυτές τις διαφοροποιήσεις, είναι :

Η αυτοκρατορία του Καρλομάγνου (Carolus Magnus=Κάρολος ο Μεγάλος) είχε συνενώσει, με μικρές διαφορές, την έκταση των κρατών, η οποία ύστερα από εντεκά περίπου αιώνες, θ'αποτελούσε τη πρώτη Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Οι ταραχώδεις συνθήκες που επικράτησαν μετά το θάνατο του Καρλομάγνου κατά τους ΙΧ και Χ αιώνες, ώθησαν στην εδραίωση του φεουδαρχικού συστήματος.

i. Γερμανία⁴

Η Γερμανία αρχίζει να υπάρχει σαν κράτος μετά τη συνθήκη του Βερντέν, που υπογράφηκε το 843 μ.Χ. Η συμφωνία αυτή, που διαίρεσε την Φραγκική αυτοκρατορία του Καρλομάγνου, συμπληρώθηκε με τη συνθήκη της Ριμπεμόν το 880 μ.Χ. και οδήγησε στη δημιουργία του κράτους της Γερμανίας. Την εποχή αυτή άρχισε να διαδίδεται στους γερμανικούς λαούς ο Χριστιανισμός. Οι εσωτερικοί ανταγωνισμοί των φεουδαρχών οδήγησαν τελικά σε πλήρη παρακμή το γερμανικό κράτος, με αποτέλεσμα όταν πέθανε ο Φρειδερίκος Β', (1212 -1250) να βυθιστεί στο χάος και να διαλυθεί σχεδόν ολοκληρωτικά.

Ο Κάρολος ο Ε΄ απέτυχε (1555) να συντρίψει τη δύναμη των ευγενών στη Γερμανία και ο τριακονταετής πόλεμος επισφράγισε τη μη ενότητα της χώρας. Μετά τον 30ετή πόλεμο η αυτοκρατορία χωρίστηκε σε 300 ομόσπονδα κράτη, που ήταν πολιτικά και θρησκευτικά αυτόνομα και διατηρούσαν μια χαλαρή τυπική εξάρτηση από τον αυτοκράτορα. Η συνθήκη της Βεστφαλίας το 1648 αφαίρεσε από τον αυτοκράτορα και το τυπικό αυτό αξίωμα.

ii. Γαλλία⁵

Η Γαλλία είναι μια παλαιά χώρα, που σχηματίστηκε τον Πρώιμο Μεσαίωνα, παίρνοντας το όνομά της (Φρανς) από τους Φράγκους.

Τον 16ο αιώνα διαδόθηκε πολύ στη Γαλλία η θρησκευτική μεταρρύθμιση και έγιναν οπαδοί της πολλοί ευγενείς και μέλη της βασιλικής οικογένειας. Εναντίον των Ουγενότων (Γάλλων διαμαρτυρομένων) στράφηκε ο βασιλέας και η Εκκλησία και ακολούθησαν πολλές αιματηρές συμπλοκές. Ολόκληρη η χώρα χωρίστηκε σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα και ο σκληρός εμφύλιος πόλεμος συντάραξε τη Γαλλία.

⁴<http://www.livepedia.gr/index.php/%CE%93%CE%B5%CF%81%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%AF%CE%B1>

⁵ <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%93%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%AF%CE%B1>

Το 1572 δόθηκε βασιλική διαταγή, σύμφωνα με την οποία θανατώθηκαν χιλιάδες Ουγενότοι στο Παρίσι και σε διάφορες άλλες γαλλικές πόλεις (νύκτα του Αγίου Βαρθολομαίου). Το 1598 εκδόθηκε από τον βασιλέα Ερρίκο Δ΄ το Έδικτο της Ναντς, σύμφωνα με το οποίο οι Ουγενότοι απέκτησαν κάποιες ελευθερίες και έτσι αποκαταστάθηκε η ειρήνη και η τάξη.

Το 1614, ανέβηκε στην εξουσία ο καρδινάλιος Ρισελιέ. Στη συνέχεια έγινε πρωθυπουργός του Λουδοβίκου ΙΓ΄ και πήρε στα χέρια του τον απόλυτο έλεγχο της κρατικής μηχανής. Κατέβαλε συνεχείς προσπάθειες για 20 ολόκληρα χρόνια, με σκοπό την αποκατάσταση της εξασθενημένης βασιλικής εξουσίας. Μια άλλη επιδίωξη του ήταν να μεταβάλει τη Γαλλία στο ισχυρότερο ευρωπαϊκό κράτος. Ο Ρισελιέ εξουδετέρωσε όλες τις αντιδράσεις στο εσωτερικό της χώρας και εκμηδένισε κυρίως την αντίδραση των ευγενών και των Ουγενότων. Επέβαλε βαριά φορολογία στους αγρότες και στους έμπορους των πόλεων, έδωσε νέα ώθηση στο εξωτερικό εμπόριο και συντέλεσε στην επέκταση των ορίων της Γαλλικής Αυτοκρατορίας στη Βόρεια Αμερική, την Καραϊβική, καθώς και σε άλλα μέρη του κόσμου. Επιτυχίες σημείωσε και στην εξωτερική πολιτική. Έτσι αντιτάχτηκε με επιτυχία στις πανίσχυρες αψβουργικές μοναρχίες της Αυστρίας και της Ισπανίας και γενικότερα προετοίμασε με το έργο του το δρόμο της απόλυτης μοναρχίας του Λουδοβίκου ΙΔ΄.

Το 1774 ανέβηκε στο θρόνο ο Λουδοβίκος ΙΣΤ΄, ο οποίος βρήκε το λαό δυσαρεστημένο εξαιτίας των δυσμενών κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών συνθηκών. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την εμφάνιση μιας μαζικής και μορφωμένης αστικής τάξης, προκάλεσε διάφορες διαμαρτυρίες, και εξεγέρσεις που κατέληξαν στη επανάσταση (1789).

Στις 14 Ιουλίου 1789 καταλήφθηκε από το λαό του Παρισιού η Βαστίλη, μια παλιά φυλακή, που συμβόλιζε τις καταπίεσεις του παλιού καθεστώτος. Τον Αύγουστο εκδόθηκε από την εθνοσυνέλευση η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Με τα γεγονότα αυτά άρχισε επανάσταση, η οποία έπαιρνε όλο και σφοδρότερη μορφή. Το Σεπτέμβριο του 1792 η Γαλλία ανακηρύχτηκε δημοκρατία, ενώ λίγους μήνες μετά αποκεφαλίστηκε ο Λουδοβίκος ΙΣΤ΄ και η γυναίκα του Μαρία Αντουανέτα. Την εξουσία πήραν στα χέρια τους ριζοσπάστες ηγέτες, όπως ο Μαξιμιλιανός Ροβεσπιέρος, οι οποίοι άρχισαν να εξοντώνουν όλους τους πολέμιους της επανάστασης.

Το 1799 ανέλαβε τη διακυβέρνηση της Γαλλίας ο Ναπολέοντας Βοναπάρτης, ύστερα από διαταγή του συντάχτηκε ο γνωστός Ναπολεόντειος Κώδικας, που αποτελεί, ακόμα και σήμερα, το θεμέλιο του γαλλικού αστικού δικαίου. Οι σχέσεις της Γαλλίας με τον πάπα αποκαταστάθηκαν με την υπογραφή του Κονκορδάτου του 1801.

iii. Αγγλία

Στην Αγγλία, οι ισχυρές προσωπικότητες του Ερρίκου Η και της κόρης του Ελισάβετ Α θα δημιουργήσουν διαφορετικές προοπτικές. Η Αγγλία, στο διάστημα αυτό –σε αντίθεση με τη Γαλλία και κυρίως τη Γερμανία- επεκτείνεται διαρκώς. Οι πρόσοδοι που προσπορίζονται οδηγούνται κατά μέγα μέρος στο βασιλικό θησαυροφυλάκιο, με συνέπεια να διατηρείται υψηλά η αίγλη του απέναντι σε ευγενείς και λαό.

Σημείο τομής ήταν ο «νόμος περί φτωχών» (poor laws) που εκδόθηκε από τη βασίλισσα της Αγγλίας Ελισσάβετ Α' το 1601 και ήταν ο πρώτος νόμος κοινωνικής πρόνοιας στον κόσμο. Για πρώτη φορά ρυθμίζεται με νομοθετικό τρόπο η αντιμετώπιση της φτώχειας και μπαίνουν κριτήρια κατάταξης του πληθυσμού των φτωχών ανάλογα με την ικανότητα τους για εργασία. Στόχος είναι ο έλεγχος και περιορισμός των φτωχών και της επαιτείας, στο τοπικό επίπεδο, όπου διορίζονται ειδικοί επίτροποι για τη λειτουργία του συστήματος, που ενισχύεται οικονομικά με την επιβολή σχετικής φορολογίας.

Στην Αγγλία ήδη μετά τον Cromwell (1658) το κοινοβούλιο είχε την εξουσία, ενώ η πολιτική δύναμη του βασιλιά ήταν περιορισμένη. Στα τέλη του αιώνα αυτού ο Locke επιχειρηματολόγησε υπέρ του φιλελευθερισμού.

Το 1776 ο Άνταμ Σμιθ δημοσιεύει την πεντάτομη «Έρευνα για τη Φύση και τα Αίτια του Πλούτου των Εθνών», η οποία γίνεται αυτόματα επιτυχία, με την έκδοση να εξαντλείται στους πρώτους έξι μήνες από την κυκλοφορία της. Η πρώτη ακαδημαϊκή μελέτη της επιστημονικής πειθαρχίας που θα γινόταν κατόπιν γνωστή ως πολιτική οικονομία είχε μόλις γεννηθεί!⁶

Ταυτόχρονα βέβαια ήταν και η «Βίβλος του καπιταλισμού». Ο Σμιθ αντικρούει την πατροπαράδοτη πεποίθηση ότι ο πλούτος μιας χώρας μετριέται από τα αποθέματα του χρυσού και του ασημιού της για να ισχυριστεί ότι ο πραγματικός πλούτος είναι το σύνολο των παραγωγικών και εμπορικών της δυνατοτήτων, σήμερα γνωστό ως Ακαθόριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ). Στο ίδιο έργο μιλά και για την εξειδίκευση της εργασίας ως τρόπο για να αυξηθεί η παραγωγικότητα.⁷

Οι ιδέες του απηχούν φυσικά το αισιόδοξο κλίμα των απαρχών της Βιομηχανικής Επανάστασης, όπως η περίφημη δήλωσή του ότι οι καπιταλιστικές οικονομίες (αυτές που βασίζονται στον νόμο της ελεύθερης αγοράς δηλαδή) είναι οι πιο παραγωγικές και ευεργετικές για την κοινωνία. Και βέβαια το «αόρατο χέρι» που ήθελε στο οικονομικό σύστημα -που θα βασιζόταν στην ατομική πρωτοβουλία- θα εξασφάλιζε καλύτερη ζωή για όλους.

Οι θεωρίες του Smith – επειδή το κλίμα ήταν πρόσφορο- έγιναν αμέσως αποδεκτές από το υπάρχον πολιτικό σύστημα, κάτι που θα καθυστερούσε για 50 και πλέον έτη στην ηπειρωτική Ευρώπη, όπου θα κυριαρχούσαν οι απόψεις του List και της Ιστορικής Σχολής.

⁶ <http://www.newsbeast.gr/portrait/arthro/549252/o-themeliotis-tis-politikis-oikonomias-adam-smith/>

⁷ <http://www.newsbeast.gr/portrait/arthro/549252/o-themeliotis-tis-politikis-oikonomias-adam-smith/>

Η πολιτική εξέλιξη της Βρετανίας εξηγείται από το γεγονός ότι η χώρα αυτή είχε ταχύτερα εκδημοκρατιστεί (σε αντίθεση με τα ημιφεουδαρχικά κατάλοιπα που ταλάνιζαν την Ηπειρωτική Ευρώπη).

Σε ότι αφορά τη δομή της δυτικοευρωπαϊκής μεσαιωνικής πόλης, κατά το Βέμπερ⁸, αυτού του είδους ο αστικός σχηματισμός είχε χαρακτηριστικά, ο συνδυασμός των οποίων, δεν υπήρχε σε καμία άλλη προνεωτερική πόλη. Τρία είναι τα χαρακτηριστικά αυτά:

- Ένας μεγάλος αριθμός αυτών των πόλεων (π.χ. οι πόλεις της Β.Ιταλίας και οι εμπορικές πόλεις της Χανσεατικής Λίγκας του 14ου αιώνα) είχαν μεγάλη αυτονομία έναντι της κεντρικής, μοναρχικής εξουσίας-αυτονομία την οποία κέρδισαν είτε με εξαγορά, είτε με τη δύναμη των όπλων. Τέτοιου είδους αυτονομία δεν υπήρχε στη τυπική πόλη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Στην ανοδική περίοδο αυτής της επικράτειας τα αστικά κέντρα ήταν διοικητικές προεκτάσεις της κεντρικής εξουσίας. Έτσι, κατά το Βέμπερ. «σουλτανισμός», δηλαδή ο δεσποτισμός και η αυθαίρετη διακυβέρνηση του ηγεμόνα που χαρακτήριζε τη σχέση της εμπορικής τάξης (Ελληνικής, Εβραϊκής, Αρμένικης) με την Υψηλή Πύλη δεν ήταν τόσο έντονος στη δυτικοευρωπαϊκή πόλη.
- Πολλές από τις δυτικοευρωπαϊκές μεσαιωνικές πόλεις είχαν έναν κυρίαρχο οικονομικό, εμπορικό χαρακτήρα. Άρα, η εμπορική και χρηματιστηριακή τάξη απολάμβανε μεγάλης αυτονομίας και ισχύος.
- Η εσωτερική κοινωνική δομή τους ήταν εξαιρετικά διαφοροποιημένη: η οικονομική λογική της αγοράς και του κέρδους δεν συγγέονταν με τη πολιτική λογική της κυριαρχίας.

Επιπλέον, σε αυτές τις πόλεις παρατηρούμε την πρόιμη «απομάγευση του κόσμου», δηλαδή την ανάπτυξη της ρασιοναλιστικής θεώρησης του κοινωνικού βίου: των ορθολογικών χαρακτηριστικών της γραφειοκρατίας, της σταδιακής αποδυνάμωσης παραδοσιακών μορφών οικογενειακής συγκρότησης και την περιθωριοποίηση της δεισιδαιμονίας και του μαγικού στο χώρο της κουλτούρας.

Τοιουτοτρόπως, η διαφορετική πολιτική εξέλιξη είχε ως συνέπεια και άλλες οικονομικές μεταβολές καθώς και άλλη φιλοσοφία του γίνεσθαι. Οι τελευταίες με τη σειρά τους διαφοροποίησαν τις κοινωνικές και πολιτικές διαδικασίες εξ ου και η μέχρι σήμερα, αν και με αισθητά μειούμενο ύψος, αποκλίσεις της Αλβιόνος από την ήπειρο⁹.

⁸ http://compus.uom.gr/BA192/document/Dialeksh_04/Weber_Max_-_H_protestantikh_hthikh_kai_to_pneuma_tou_kapitalismou.pdf

⁹ Παπαηλίας Θ.,(2011).

2.2. Δυο απόψεις περί πολιτείας

Εκεί λοιπόν που ο παπισμός ήταν πιο αδύναμος (στην απομακρυσμένη Σκανδιναβία, στη Βόρεια Γερμανία, στις Κάτω Χώρες, στη Βρετανία, όχι όμως στην Ιρλανδία) επισπεύθηκε η ατομικότητα.

Όθεν το κράτος έτυχε άλλης προσέγγισης στις αγγλοσαξονικές χώρες από αυτές της ηπειρωτικής Ευρώπης. Στις πρώτες έγινε δεκτό περισσότερο ως αξίωμα και λιγότερο ως αίτημα (απετέλεσε τη βασική κοσμοθεωρία) ότι αυτό συντίθετο από άθροισμα ατόμων, ως ένας μηχανισμός που θα πρέπει να διαφυλάττει τις ατομικές ελευθερίες. Αντιθέτως στην Ήπειρο αυτό συνιστούσε κάτι το ουσιωδώς διάφορο του αθροίσματος των ατομικότητων.

Έτσι γενήθηκε η σφοδρή αντιπαράθεση μεταξύ των δύο απόψεων ή πληρέστερα των δύο ιδεολογιών :

- Της φιλελεύθερης (ατομιστικής) άποψης, που πηγάζει από την ανερχόμενη εκβιομηχάνιση και
- της παλαιότερης της συλλογικής, αυτής που είχε επικρατήσει στον ύστερο Μεσαίωνα.

Οι πηγές της τελευταίας ανέβλυζαν από δύο θεσμούς: την καθολική εκκλησία και το ρωμαϊκό δίκαιο, όπως είχαν κωδικοποιηθεί από τον Θεοδόσιο Β΄ (στον Codex Theodosianus) και τον Ιουστινιανό (Codex Justinianus ή Corpus Juris Civilis). Η πρώτη μολονότι παμπάλαια -ανευρίσκει κανείς τις απαρχές της στα βαρβαρικά έθιμα και τις πρώιμες ελληνορωμαϊκές παραδόσεις-, άρχισε να εγκαθιδρύεται στον 16ο αιώνα, μετά την Μεταρρύθμιση.

Κατ' ουσίαν πάντοτε υπήρχαν και οι δύο θέσεις και θα ηδύνατο να ισχυρισθεί κάποιος ότι η όλη ιστορία εν πολλοίς περιστρέφεται περίξ της διαμάχης των δύο, που συνιστά ένα από τα βασικά κριτήρια εμφάνισης και εξέλιξης του πολιτισμού.

Στην Κεντρική Ευρώπη, επειδή η πολιτική, αλλά και η φιλοσοφία περιστρέφετο περίξ του κράτους, οι εξελίξεις ήρθαν πολύ αργότερα και στις χώρες αυτές άνοιξε ο προστατευτισμός στην οικονομία και η αυταρχική διακυβέρνηση στο πολιτικό γίγνεσθαι.¹⁰

¹⁰ Παπαηλίας Θ.,(2011).

2.3. Καπιταλισμός¹¹

Η ανάδυση του καπιταλισμού ως κοινωνικοοικονομικό σύστημα έλαβε χώρα ήδη από τα τέλη του 11ου αιώνα (αυτόνομες πόλεις στην Ιταλία, Χανσεατική Ένωση στην Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη). Η αστική τάξη των πόλεων (έμποροι, βιοτέχνες κλπ) ασφυκτιούσε κάτω από την άμεση εποπτεία/έλεγχο των φεουδαρχών και συνέβαλλε στο ξέσπασμα πολλών επαναστάσεων στην Ευρώπη εκείνη την ιστορική περίοδο. Τον 17ο αιώνα κατάφερε να εκτοπίσει τους ευγενείς/αριστοκράτες από την εξουσία στην Αγγλία με την επανάσταση του 1688 (ηγέτης ο Όλιβερ Κρόμγουελ) ενώ έναν αιώνα αργότερα με το ξέσπασμα της Αμερικάνικης (1776) και της Γαλλικής Επανάστασης (1789), εγκαινιάζεται η σύγχρονη ιστορία του καπιταλισμού ως ηγεμονικού τρόπου παραγωγής και κοινωνικοοικονομικού συστήματος.

Η ανάδυση του καπιταλισμού ως κοινωνικοοικονομικό σύστημα συνοδεύτηκε με την ανάδυση του φιλελευθερισμού ως ιδεολογίας της αστικής τάξης, τον 18ο αιώνα. Για την τότε περίοδο η ιδεολογία του φιλελευθερισμού διαδραμάτισε προοδευτικό ρόλο, αφού συνέβαλλε στο να ηττηθεί η θεοκρατική αντίληψη της φεουδαρχίας από τις χώρες της Ευρώπης μέσω του Αστικού Διαφωτισμού. Όμως οι αντιφάσεις του φάνηκαν αμέσως: Διεκδικούσε την διεύρυνση των δικαιωμάτων του "πολίτη" στην μητρόπολη (Αγγλία) την ίδια στιγμή που δικαιολογούσε την δουλεία των μαύρων στις αποικίες.

Ο καπιταλισμός είναι ένα οικονομικό σύστημα όπου η ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής και διακίνησης των προϊόντων, όπως και οι επενδύσεις σε οικονομικά αγαθά, παραγωγή, κατανομή, το εμπόριο και υπηρεσίες, κατέχονται από ιδιώτες, με κυρίαρχο κίνητρο/στόχο το κέρδος. Το κράτος στον καπιταλισμό μπορεί επίσης να αποτελεί τον ιδιοκτήτη μέσων παραγωγής (συλλογικός καπιταλιστής) ή διακίνησης των προϊόντων (και των υπηρεσιών που στον καπιταλισμό νοούνται ως προϊόντα).

Το κέρδος στον καπιταλισμό για τον ιδιώτη (ή το κράτος εάν λειτουργεί με ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια) παράγεται με την απόσπαση της υπεραξίας από τον εργαζόμενο. Η απόσπαση αυτή πραγματοποιείται με δύο τρόπους (και πολύ συχνά με χρησιμοποίηση και των δύο). Είτε με επιμήκυνση της εργάσιμης ημέρας και εντατικοποίηση της δουλειάς του εργαζόμενου και τότε έχουμε την απόλυτη υπεραξία, είτε με σταθερό ωράριο, αλλά με εισαγωγή της τεχνολογίας στην παραγωγή, οπότε έχουμε αύξηση της παραγωγικότητας του εργαζόμενου, συνεπώς αύξηση και της υπεραξίας που παράγει (σχετική υπεραξία). Με αυτόν τον τρόπο πραγματοποιείται η εκμετάλλευση των εργαζομένων από τους ιδιώτες, ή τον συλλογικό καπιταλιστή το κράτος. Η όλη αυτή διαδικασία λαμβάνει χώρα στην παραγωγή κατά κύριο λόγο, συνδέεται όμως και με την κατανάλωση δια μέσου του επιπέδου τιμών των προϊόντων.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε πως ο καπιταλισμός γενικότερα και πιο ειδικά ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής βασίζεται πάνω στην αντίθεση της σχέσης

¹¹<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%B1%CF%80%CE%B9%CF%84%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>

"κεφάλαιο/εργασία", όπου το κεφάλαιο πρέπει να αντλεί συνεχώς υπεραξία από την εργασία προκειμένου να υπάρχει και να αναπτύσσεται.

Σύμφωνα με την οικονομική επιστήμη, η φιλελεύθερη οικονομία θεωρείται το δικαιότερο οικονομικό σύστημα και αντίστοιχο της δημοκρατίας για τα πολιτικά συστήματα. Με τον μηχανισμό των τιμών του Άνταμ Σμιθ η αγορά βρίσκει ισορροπία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης εφόσον υπάρχουν κάποιες προϋποθέσεις. Οι προϋποθέσεις είναι να μην υπάρχει δύναμη αγοράς (επιχείρηση ή και καταναλωτής που να επηρεάζει την αγορά), οι καταναλωτές να είναι καλά ενημερωμένοι και να πράττουν ορθολογικά και σύμφωνα με το συμφέρον τους, να υπάρχει ελευθερία εισόδου και εξόδου επιχειρήσεων και των επαγγελματιών (όχι μονοπώλια, κλειστά επαγγέλματα, περιοριστικοί νόμοι).

3. Κεφάλαιο ~Βιομηχανική Επανάσταση.

Το τέλος του 18ου αιώνα συνδέεται με το ξέσπασμα δυο επαναστάσεων ή καλύτερα μιας διπλής επανάστασης που έμελλε να αλλάξει την πορεία της ανθρωπότητας και που οι απόηχοί της ακούγονται και μέχρι σήμερα. Πρόκειται για την βιομηχανική επανάσταση και την σύγχρονή της Γαλλική επανάσταση του 1879.

Η Γαλλική Επανάσταση του 1789 ήταν η κοινωνική επανάσταση που κατέργησε την απόλυτη μοναρχία στην Γαλλία γκρεμίζοντας το φεουδαρχικό σύστημα και αντικαθιστώντας το με το καπιταλιστικό.

Παράλληλα, στην Αγγλία ξεσπάσε η βιομηχανική επανάσταση που προκάλεσε τον μεγαλύτερο μετασχηματισμό στην ιστορία της ανθρωπότητας από τότε που ο άνθρωπος εφεύρε την γεωργία, την μεταλλουργία και την γραφή, την επανάσταση που μεταμόρφωσε και εξακολουθεί να μεταμορφώνει ολόκληρο τον κόσμο. Τη δεκαετία του 1780, και για πρώτη φορά στην ανθρώπινη ιστορία, λύθηκαν τα δεσμά της παραγωγικής δύναμης των ανθρώπινων κοινωνιών, στο εξής μπόρεσαν να επιτύχουν το συνεχές ταχύ και ως σήμερα απεριόριστο πολλαπλασιασμό ανθρώπων αγαθών και υπηρεσιών.

Καμία προηγούμενη κοινωνία δεν είχε κατορθώσει να ξεπεράσει τους περιορισμούς που επέβαλλαν στην παραγωγή η προβιομηχανική κοινωνική διάρθρωση, η ατελής επιστήμη και τεχνολογία και επομένως οι περιοδικοί κλονισμοί, οι λιμοί, οι επιδημίες, και ο θάνατος.

3.1. Βιομηχανική Επανάσταση¹²

Ο όρος βιομηχανική επανάσταση μας παραπέμπει σε μια αλλαγή απότομη και γρήγορη. Όμως η βιομηχανική επανάσταση είναι ταυτόχρονα και μια διαδικασία συνεχής μέσα στο χρόνο που η προϊστορία της μπορεί να αναχθεί στο 1000 μ.χ. Είναι μια διαδικασία αλυσιδωτών αλλαγών που περιλαμβάνει φάσεις γρήγορης ανάπτυξης (13ος, 16ος, τελευταίες δεκαετίες του 17ου αιώνα), αλλά και φάσεις ύφεσης και στασιμότητας (14ος, 17ος αιώνας).

Έτσι προσεγγίζοντας την βιομηχανική επανάσταση θα πρέπει να διακρίνουμε την διαλεκτική σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην μεγάλη διάρκεια, που χαρακτηρίζεται από αργές διαδικασίες πολύ λίγο επαναστατικές, και στην μικρή διάρκεια στην οποία πραγματοποιούνται μια σειρά από εκρηκτικά γεγονότα. Στην μακρά διάρκεια

¹² <https://www.google.gr/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=%CE%A4%CE%BF+%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%BF%CF%82+%CF%84%CE%BF%CF%85+18%CE%BF%CF%85+%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BD%CE%B1+%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B4%CE%AD%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B9+%CE%BC%CE%B5+%CF%84%CE%BF+%CE%BE%CE%AD%CF%83%CF%80%CE%B1%CF%83%CE%BC%CE%B1+%CE%B4%CF%85%CE%BF+%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%AC%CF%83%CE%B5%CF%89%CE%BD+%CE%AE+%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CF%8D%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B1+%CE%BC%CE%B9%CE%B1%CF%82+%CE%B4%CE%B9%CF%80%CE%BB%CE%AE%CF%82+%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7%CF%82+>

ανήκουν οι αλλαγές στην γεωργία, (η διαδικασία των περιφράξεων έχει αρχίσει από τον 16ο αιώνα), επίσης οι αλλαγές στις νοοτροπίες, η ανάπτυξη των νέων κοινωνικών στρωμάτων και η επικράτηση μιας ηθικής που πιστεύει στον ορθολογισμό στο κέρδος και στην εργασία. Από την άλλη η εφαρμογή νέων καινοτομιών στην παραγωγή (ατμός), η δημιουργία του πολιτικού πλαισίου, οι αλλαγές στην οργάνωση της παραγωγής ή η ευνοϊκή συγκυρία που οδήγησε στην διεύρυνση των αγορών ανήκουν στην μικρή διάρκεια.

Μια σειρά λοιπόν από μετασχηματισμούς οικονομικούς, κοινωνικούς, πολιτικούς και δημογραφικούς οδήγησαν στο ξέσπασμα της βιομηχανικής επανάστασης στην Αγγλία το 1780. Χρειάστηκε η κινητοποίηση και η ανακατανομή των οικονομικών πόρων, η προσαρμογή της οικονομίας και της κοινωνίας, στοιχεία απαραίτητα προκειμένου να κινηθεί αρχικά και να διατηρηθεί στη συνέχεια η διαδικασία της οικονομικής απογείωσης.

Ο πρώτος και ίσως ο ζωτικότερος παράγοντας που έπρεπε να κινητοποιηθεί και να ανακατανομηθεί ήταν ο παράγοντας εργασία, διότι βιομηχανική οικονομία σημαίνει απότομη πτώση του γεωργικού (δηλαδή αγροτικού πληθυσμού) και απότομη αύξηση του μη γεωργικού (δηλαδή του πληθυσμού στα αστικά κέντρα) και ασφαλώς σημαίνει μια ταχύτατη γενική πληθυσμιακή αύξηση.

3.1.1 Οι αλλαγές στο δημογραφικό καθεστώς.¹³

Από την περίοδο 1740-1750 έχουμε επιτάχυνση των ρυθμών αύξησης του πληθυσμού. Η επιτάχυνση αυτή οφείλεται κυρίως σε μείωση της θνησιμότητας. Η μείωση αυτή μπορεί να αποδοθεί στις αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στον τομέα της γεωργίας με αποτέλεσμα την σχετική βελτίωση της διατροφής, την πρόοδο που σημειώθηκε στις συνθήκες υγιεινής, παράγοντες δηλαδή που μείωσαν την καταστροφικότητα των επιδημιών. Παράλληλα το ποσοστό γεννητικότητας παραμένει υψηλό.

Οι συνέπειες της δημογραφικής επανάστασης ήταν: Συνεχής αύξηση του πληθυσμού. (Ο πληθυσμός της Μ. Βρετανίας τετραπλασιάστηκε τον 19ο αιώνα). Κατά συνέπεια αύξηση των εν δυνάμει εργατών και των εν δυνάμει καταναλωτών.

Η πληθυσμιακή αύξηση συνεπάγεται καταρχήν μια αύξηση στην προσφορά των ειδών διατροφής κυρίως από την εγχώρια γεωργία (δεδομένου του χαμηλού επιπέδου των μεταφορών).

¹³ <https://www.google.gr/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=%CE%A4%CE%BF+%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%BF%CF%82+%CF%84%CE%BF%CF%85+18%CE%BF%CF%85+%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BD%CE%B1+%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B4%CE%AD%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B9+%CE%BC%CE%B5+%CF%84%CE%BF+%CE%BE%CE%AD%CF%83%CF%80%CE%B1%CF%83%CE%BC%CE%B1+%CE%B4%CF%85%CE%BF+%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%AC%CF%83%CE%B5%CF%89%CE%BD+%CE%AE+%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CF%8D%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B1+%CE%BC%CE%B9%CE%B1%CF%82+%CE%B4%CE%B9%CF%80%CE%BB%CE%AE%CF%82+%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7%CF%82+>

3.1.2 Οι αλλαγές στον αγροτικό τομέα.¹⁴

Οι αλλαγές στη γεωργία που προηγήθηκαν της βιομηχανικής επανάστασης μπόρεσαν να ανταποκριθούν στα πρώτα στάδια της ταχείας αύξησης του πληθυσμού.

- Η αύξηση της παραγωγής έγινε με την υιοθέτηση μεθόδων οι οποίες εγκαινιάστηκαν για πρώτη φορά στις αρχές του 18ου αιώνα: Εναλλαγή των καλλιεργειών (σύνθεση αμειψισποράς, βοτανικά φυτά, χορτονομές) με αποτέλεσμα τον καλύτερο εμπλουτισμό της γης (επανάσταση του αζώτου), και την βελτίωση των αποδόσεων, την διαφοροποίηση των προϊόντων και την σταδιακή κατάργηση της αγρανάπαυσης.

- Η δημιουργία της μεγάλης ιδιοκτησίας και η ορθολογική εκμετάλλευση της γης επιτεύχθηκε με κοινωνικό μάλλον παρά με τεχνολογικό μετασχηματισμό: την εξαφάνιση της "μεσαιωνικής" καλλιέργειας με τους ανοιχτούς αγρούς και τα κοινά βοσκοτόπια (νόμοι για τις περιφράξεις στα 1760-1830), την εξαφάνιση της γεωργίας των μικροκαλλιεργητών που στόχευαν στην αυτάρκεια.

- Η καλλιέργεια της γης γινόταν ήδη κατά κύριο λόγο για την αγορά και η βιομηχανία είχε εξαπλωθεί στην ύπαιθρο.

- Η γεωργία ήταν ήδη έτοιμη να επιτελέσει τις τρεις βασικές λειτουργίες της σε εποχή εκβιομηχάνισης α) να αυξήσει την παραγωγή και την παραγωγικότητα ώστε να εξασφαλιστεί η συντήρηση του μη γεωργικού πληθυσμού που αυξανόταν ταχύτατα, β) να εξασφαλίσει ένα μεγάλο πλήθος ατόμων που δυνάμει θα επάνδρωναν τις πόλεις και τις βιομηχανίες και γ) να προσφέρει ένα μηχανισμό για τη συσσώρευση κεφαλαίου που θα το χρησιμοποιούσαν στους πιο σύγχρονους τομείς της οικονομίας.

Ο μετασχηματισμός των παραγωγικών σχέσεων στην ύπαιθρο μεταμόρφωσε σε βάθος τις σχέσεις του ανθρώπου με τη φύση. Η αποκοπή των πληθυσμών των μεγάλων πόλεων από τη φύση, η εμφάνιση ενός νέου τρόπου ζωής αντίθετου με τις βιολογικές και τις ψυχικές ανάγκες του ανθρώπινου όντος και η μετατροπή των καλλιεργητών σε μισθωτούς αποτελούν κύρια χαρακτηριστικά της εποχής.

Ο Marx και ο Engels, αντίθετα με τον επιστημονισμό και την τεχνοκρατική ιδεολογία της εποχής τους, δεν είδαν αυτή την ιστορική διαδικασία αφηρημένα ως πρόοδο. Κατέγραψαν και ανέλυσαν τις καταστροφικές όψεις της εξέλιξης των κεφαλαιοκρατικών κοινωνιών, η οποία πραγματοποιείται με την καταστροφή των δύο πηγών του πλούτου: της γης και της εργατικής δύναμης. Ο Engels και Marx έγραφαν στη Γερμανική Ιδεολογία ότι ο πολιτισμός, εάν προοδεύει χωρίς να ελέγχεται συνειδητά, αφήνει πίσω του έρημους.

¹⁴ <https://www.google.gr/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=%CE%A4%CE%BF+%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%BF%CF%82+%CF%84%CE%BF%CF%85+18%CE%BF%CF%85+%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BD%CE%B1+%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B4%CE%AD%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B9+%CE%BC%CE%B5+%CF%84%CE%BF+%CE%BE%CE%AD%CF%83%CF%80%CE%B1%CF%83%CE%BC%CE%B1+%CE%B4%CF%85%CE%BF+%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%AC%CF%83%CE%B5%CF%89%CE%BD+%CE%AE+%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CF%8D%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B1+%CE%BC%CE%B9%CE%B1%CF%82+%CE%B4%CE%B9%CF%80%CE%BB%CE%AE%CF%82+%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7%CF%82+>

3.1.3 Ο ρόλος της συσσώρευσης του Κεφαλαίου.¹⁵

Σύμφωνα με την κλασική άποψη η συσσώρευση του κεφαλαίου έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην διαδικασία της βιομηχανικής επανάστασης. Η άποψη αυτή ισχυρίζεται ότι για την κατασκευή και την αγορά μηχανών και βιομηχανικών κτιρίων απαιτείται η δυνατότητα συγκέντρωσης μεγάλων ποσών. Σημαντικό ρόλο, σύμφωνα πάντα με την άποψη αυτή έπαιξαν τα κέρδη από το αποικιακό και το εσωτερικό εμπόριο που επανεπενδύθηκαν στην βιομηχανία.

Νεότερες ωστόσο ερμηνείες υποβαθμίζουν τον ρόλο του κεφαλαίου τουλάχιστον κατά την πρώτη φάση της βιομηχανικής επανάστασης. Το πάγιο κεφάλαιο που ήταν απαραίτητο για την σημαντικότερη βιομηχανία της εποχής εκείνης, την βαμβακοβιομηχανία, ήταν αρκετά περιορισμένο. Τα κτίρια ήταν νοικιασμένα και τα μηχανήματα ήταν χαμηλού κόστους κατασκευασμένα από μερικούς εμπειρικούς τεχνίτες. Αντίθετα το κυκλοφορούν κεφάλαιο (πρώτες ύλες, μισθοί), ήταν πιο σημαντικό.

Τα πρώτα κεφάλαια για βιομηχανικές επενδύσεις προέρχονταν από τις μικρές αποταμιεύσεις των παλιών βιοτεχνών ή των εμπόρων-βιοτεχνών και στην συνέχεια από την επανεπένδυση του κέρδους. Με άλλα λόγια το ξεκίνημα της βιομηχανίας βασίστηκε στην αυτοχρηματοδότησή της. Θα λέγαμε ότι παρόλο που στην Βρετανία δεν υπήρχε έλλειψη κεφαλαίων για επενδύσεις, τα κεφάλαια αυτά δεν πήγαιναν στην βιομηχανία. Η σημαντικότερη δυσκολία ήταν ότι αυτοί που έλεγχαν το μεγαλύτερο μέρος του κεφαλαίου το 18ο αιώνα (γαιοκτήμονες, έμποροι, πλοιοκτήτες, κεφαλαιούχοι) δεν ήταν πρόθυμοι να το επενδύσουν στις νέες βιομηχανίες.

Από την άλλη μεριά, οι πλούσιοι του 18ου αιώνα ήταν πρόθυμοι να τοποθετήσουν τα χρήματά τους σε ορισμένες επιχειρήσεις που ευνοούσαν την εκβιομηχάνιση δηλαδή σε επενδύσεις που ήταν απαραίτητες για την ομαλή ανάπτυξη ολόκληρης της οικονομίας- κυρίως στις μεταφορές (διώρυγες, λιμενικές εγκαταστάσεις, δρόμους, κανάλια, και αργότερα σιδηροδρόμους) και στα ορυχεία από τα οποία οι γαιοκτήμονες αντλούσαν δικαιώματα ακόμη και όταν δεν τα εκμεταλλεύονταν οι ίδιοι.

Ωστόσο ή έλλειψη κεφαλαίων στην καθαυτό βιομηχανία, έκανε τους πρώτους βιομηχάνους, ειδικά τους αυτοδημιούργητους, σκληρότερους, πιο φιλάργυρους και πλεονέκτες, ενώ αντίστοιχα οι εργάτες τους υφίσταντο μεγαλύτερη εκμετάλλευση.

¹⁵ <https://www.google.gr/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=%CE%A4%CE%BF+%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%BF%CF%82+%CF%84%CE%BF%CF%85+18%CE%BF%CF%85+%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BD%CE%B1+%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B4%CE%AD%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B9+%CE%BC%CE%B5+%CF%84%CE%BF+%CE%BE%CE%AD%CF%83%CF%80%CE%B1%CF%83%CE%BC%CE%B1+%CE%B4%CF%85%CE%BF+%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%AC%CF%83%CE%B5%CF%89%CE%BD+%CE%AE+%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CF%8D%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B1+%CE%BC%CE%B9%CE%B1%CF%82+%CE%B4%CE%B9%CF%80%CE%BB%CE%AE%CF%82+%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7%CF%82+>

3.1.4 Οι αλλαγές στο σύστημα παραγωγής και ο ρόλος της τεχνολογικής προόδου.¹⁶

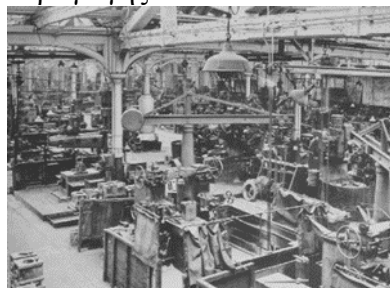
Η βιομηχανική επανάσταση συνδέεται με το πέρασμα από τις προβιομηχανικές και πρωτοβιομηχανικές μορφές εργασίας του domestic system και του putting out system στο νέο σύστημα οργάνωσης της παραγωγής που επιβάλλει το factory system.

Domestic system (οικιακή παραγωγή): Οικοτεχνία όπου ο αγρότης τεχνίτης παράγει για την τοπική αγορά.

Putting out system (οικοτεχνία): Οι τεχνίτες ή γεωργοί με ελεύθερο χρόνο κατά τη διάρκεια της νεκρής εποχής επεξεργάζονταν στο σπίτι τους, με δικά τους ή νοικιασμένα εργαλεία την πρώτη ύλη που έπαιρναν από εμπόρους και την παρέδιδαν πάλι επεξεργασμένη στους εμπόρους αυτούς, οι οποίοι εξελίσσονταν σε εργοδότες. Το οικοτεχνικό σύστημα αποτελεί ενδιάμεσο στάδιο βιομηχανικής ανάπτυξης και μπορεί να προσλάβει αναρίθμητες μορφές, κάποιες από τις οποίες πλησιάζουν αρκετά στο εργοστασιακό σύστημα. Όταν ο συγγραφέας του 18ου αιώνα μιλά για "βιομηχανίες" σχεδόν πάντοτε εννοεί αυτό το σύστημα παραγωγής.

Factory system: Συγκέντρωση εργατών αρχικά (manufacture) και μηχανών στον ίδιο χώρο που εργάζονται κάτω από την επίβλεψη του εργοδότη.

Το γεγονός αυτό συνοδεύτηκε από μια σειρά τεχνικών βελτιώσεων και εφευρέσεων στην διάρκεια του τελευταίου τρίτου του 18ου αιώνα, κυρίως στην υφαντουργία αλλά στην μεταλλουργία και την σιδηρουργία.

Ωστόσο η βιομηχανική επανάσταση ταυτίζεται με την εμφάνιση μιας νέας κινητήριας δύναμης του ατμού. Θα πρέπει να πούμε ότι η οικονομική πρόοδος της Βρετανίας δεν οφειλόταν στην επιστημονική και τεχνική της υπεροχή.

Οι Γάλλοι ήταν πιο προχωρημένοι στην φυσική και τα μαθηματικά, επιστήμες που τις πρόβαλε και τις ενθάρρυνε η Γαλλική επανάσταση ενώ στην Αγγλία οι αντιδραστικοί τις υποτιμούσαν. Στην Αγγλία η εκπαίδευση ήταν σε πολύ χαμηλό επίπεδο. Τα μοναδικά πανεπιστήμια της, η Οξφόρδη και το Κέιμπριτζ ήταν πνευματικά ανύπαρκτα όπως ανύπαρκτα ήταν τα γυμνάσια και τα ιδιωτικά σχολεία ενώ δεν υπήρχε σύστημα στοιχειώδους εκπαίδευσης πριν από τις αρχές του 19ου αιώνα.

¹⁶ <https://www.google.gr/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=%CE%A4%CE%BF+%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%BF%CF%82+%CF%84%CE%BF%CF%85+18%CE%BF%CF%85+%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BD%CE%B1+%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B4%CE%AD%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B9+%CE%BC%CE%B5+%CF%84%CE%BF+%CE%BE%CE%AD%CF%83%CF%80%CE%B1%CF%83%CE%BC%CE%B1+%CE%B4%CF%85%CE%BF+%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%AC%CF%83%CE%B5%CF%89%CE%BD+%CE%AE+%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CF%8D%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B1+%CE%BC%CE%B9%CE%B1%CF%82+%CE%B4%CE%B9%CF%80%CE%BB%CE%AE%CF%82+%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7%CF%82+>

Ευτυχώς λίγα πράγματα στο επίπεδο της μόρφωσης ήταν απαραίτητα για να συντελεστεί η Βιομηχανική επανάσταση. Οι τεχνικές εφευρέσεις ήταν υπερβολικά μέτριες, και με κανένα τρόπο δεν ξεπερνούσαν τις δυνατότητες του ευφυούς τεχνίτη που πειραματιζόταν στο εργαστήρι του ή τις κατασκευαστικές ικανότητες του μαραγκού ή του εργάτη του υφαντουργείου, όπως η ιπτάμενη σαΐτα, η κλωστική μηχανή.

Ακόμη και η πιο πολύπλοκη μηχανή η περιστρεφόμενη ατμομηχανή του James Watt (1784) δεν απαιτούσε περισσότερες γνώσεις φυσικής από αυτές που υπήρχαν ήδη κατά το μεγαλύτερο μέρος του αιώνα και μπορούσε να βασιστεί στην χρήση των ατμομηχανών στα ορυχεία. Η θεωρία της ατμομηχανής αναπτύχθηκε εκ των υστέρων από τον γάλλο Carnot την δεκαετία του 1820.

Η βιομηχανική επανάσταση ανέτρεψε όλες τις συνθήκες παραγωγής και αναπαραγωγής που επικρατούν την περίοδο εκείνη (Murard, 1989). Το ζήτημα της κυριαρχίας των καπιταλιστικών σχέσεων τίθεται έντονα. Η πραγματοποίηση της βιομηχανικής επανάστασης δεν έγινε μέσα σε ευνοϊκές συνθήκες και η επικράτησή της εξαρτιόταν από πολλούς παράγοντες. Η ίδια όμως η επικράτηση της βιομηχανικής επανάστασης δημιούργουσε μία σειρά σοβαρών προβλημάτων.

3.2. Η εργασία στα χρόνια της Βιομηχανικής Επανάστασης.¹⁷

Οι απεικονίσεις της βιομηχανικής επανάστασης περιορίζονται συνήθως σε μια «ρομαντική» καταγραφή μιας περιόδου που χαρακτηρίζεται από μεγάλες ανακαλύψεις στην επιστήμη, ηρωικές εξερευνήσεις και κατακτήσεις, μιας εποχής που έδωσε το έναυσμα για την αμφισβήτηση και αντικατάσταση του μεσαιωνικού σκοταδισμού με τη λογική. Όμως οι συνθήκες επιβίωσης και εργασίας δεν ήταν ιδανικές.

Μία πολύ σημαντική πτυχή, ήταν και οι άθλιες συνθήκες εργασίας για τους εργάτες των εργοστασίων. Μέχρι τα 1830 είχαν προσληφθεί σε βιομηχανίες υφαντουργίας στην Αγγλία σχεδόν 250.000 εργάτες, ανάμεσα στους οποίους και παιδιά κάτω των 13 ετών. Οι γυναίκες αμείβονταν με το μισό ημερομίσθιο από αυτό των ανδρών, ενώ τα παιδιά με το ένα τρίτο του κανονικού μισθού. Δεν υπήρχαν κανονισμοί για την προστασία της ασφάλειας των εργαζομένων και τα εργατικά ατυχήματα ήταν καθημερινό φαινόμενο. Ο *κακός εξαερισμός* των εργοστασίων είχε ως συνέπεια τη διάδοση ασθενειών, ενώ οι ώρες εργασίας συχνά ξεπερνούσαν τις δεκαπέντε και τα πρόστιμα για όσους αργοπορούσαν ή ακόμα και συνομιλούσαν μεταξύ τους την ώρα που εργάζονταν ήταν πολύ υψηλά.

Η μισθωτή εργασία έγινε μέσο για τη δημιουργία πλούτου. Η εργασία έπαυσε, ως προσδιορισμός, να συνιστά ενότητα με τα άτομα. Με την ανάπτυξη του καπιταλισμού «η κινητήρια ιστορική δύναμη της κοινωνίας» συγκεντρώνεται στις μεγάλες πόλεις. Η κατάσταση αυτή καταστρέφει τη φυσική υγεία των εργατών των πόλεων και την πνευματική ζωή των εργατών της υπαίθρου.

¹⁷ Παπαηλίας Θ.(2011), Αθήνα.

Ο *Fr. Engels* στο μνημειώδες έργο του «Οι συνθήκες της εργατικής τάξης στην Αγγλία» (1845) αλλά και ο *K. Marx* στον πρώτο τόμο του «Κεφαλαίου» (1867), όπου εκτίθεται συστηματικά η «θεωρία της υπεραξίας» (το προϊόν που παράγει το προλεταριάτο καρπώνεται από την κοινωνική τάξη που εκμεταλλεύεται τις παραγωγικές του δυνάμεις), αναφέρονται στο έπος της εργατικής τάξης στην Αγγλία κυρίως στις δεκαετίες 1800-1860 .

Ο αγροτικός πληθυσμός στο εσωτερικό ή το εξωτερικό με τη μορφή μετανάστευσης (κυρίως της ιρλανδικής), ήταν οι πιο εμφανείς πηγές εργατικού δυναμικού, τις οποίες συμπλήρωναν οι διάφοροι μικροπαραγωγοί και οι φτωχοί εργαζόμενοι. Οι άνθρωποι έπρεπε, ή να επιλέξουν τις νέες απασχολήσεις, ή το πιθανότερο, να εξαναγκασθούν να εγκαταλείψουν τον παραδοσιακό τρόπο ζωής τους, εφόσον δεν ήταν πρόθυμοι να το κάνουν οικειοθελώς.

Η αποτελεσματικότερη ώθηση ήταν η οικονομική και κοινωνική ανέχεια. Η δημιουργία ενός υπερπληθυσμού στις πόλεις, όμως, διαφέρει από τη μετατροπή του σε εργάτες προσαρμοσμένους στις ανάγκες των νέων συνθηκών που απαιτούσε η βιομηχανία.¹⁸

Την εποχή εκείνη του πρώιμου καπιταλισμού τέθηκε το ζήτημα της προστασίας από την φθορά της εργατικής δύναμης (της οικονομίας του μεταβλητού κεφαλαίου). Οι κεφαλαιοκράτες ενώ ήταν πολύ φειδωλοί στη σπατάλη του σταθερού τους κεφαλαίου έδειχναν αδιάφοροι στη σπατάλη της εργατικής δύναμης.

Καταρχάς όλοι οι εργαζόμενοι έπρεπε να δουλεύουν με κανονικό και συνεχή ρυθμό καθημερινής εργασίας, πράγμα τελείως διαφορετικό από τις εποχικές δουλειές του αγροκτήματος ή την απασχόληση των ανεξάρτητων τεχνιτών. Έπρεπε επίσης να μάθουν να είναι ευαίσθητοι σε χρηματικά κίνητρα. Οι βρετανοί εργοδότες παραπονούνταν συνεχώς για την "τεμπελιά" των εργαζομένων ή την τάση τους να δουλεύουν μόνο όσο χρειαζόταν για να εξασφαλίσουν τα χρήματα που τους αρκούσαν για να ζήσουν.

Ο *Marx* στο «Κεφάλαιο» όταν ανέλυε την έννοια της εκμετάλλευσης υποστήριζε ότι ο μισθός του εργάτη ισοδυναμεί με το καλάθι των προϊόντων που διασφαλίζει την αναπαραγωγή του. Ένας άλλος συνήθης τρόπος εξασφάλισης της πειθαρχίας της εργατικής δύναμης, ήταν η υπεργολαβία. Σύμφωνα με την πρακτική αυτή ορίζονταν ειδικευμένοι εργάτες ως ουσιαστικοί εργοδότες των ανειδίκευτων βοηθών τους.

Η εργάσιμη μέρα κυμαινόταν από 12 έως και 16 ώρες, ενώ οι μισθοί μόλις επαρκούσαν - και πολλές φορές δεν επαρκούσαν - για την επιβίωση των εργαζομένων. Η πρώτη σχετική απογραφή του εργαζόμενου πληθυσμού στις ΗΠΑ το 1870, κατέγραψε 750.000 παιδιά κάτω των 15 ετών απασχολούμενα στη βιομηχανία. Και όμως, ουσιαστική νομοθεσία για την προστασία των παιδιών

από την εργοδοτική αυθαιρεσία δεν υπήρξε, παρά μόνο το 1938 (Fair Labor Standards Act).

¹⁸ Aldcroft D. – Ville S., (2005)

3.2.1 Εργατικά ατυχήματα & Επαγγελματικές ασθένειες στη Βιομηχανική επανάσταση.¹⁹

Το πρώτο μικρό ξεκίνημα των προσπαθειών για τη βελτίωση της τύχης των εργαζομένων στα εργοστάσια και τα ορυχεία ξεκίνησε το 1802, οπότε και ψηφίστηκε ο πρώτος νόμος που έθετε περιορισμούς στις ώρες εργασίας των παιδιών και εφήβων, καθώς και στις συνθήκες υγιεινής των χώρων εργασίας. Το 1838, με την ψήφιση νέου νόμου, απαγορεύτηκε η νυχτερινή εργασία στα παιδιά και το ωράριο εργασίας τους μειώθηκε σε 12ωρο. Επίσης τα παιδιά κάτω από 13 χρονών ήταν υποχρεωμένα να πηγαίνουν σχολείο. Εν συνεχεία ιδρύθηκε η «Επιθεώρηση Εργασίας» για τον έλεγχο των συνθηκών ασφάλειας και υγιεινής στους χώρους εργασίας και ψηφίστηκαν νέοι νόμοι για την Ασφάλεια και την Υγεία σε όλες τις βιομηχανίες. Όσοι εκδήλωναν επαγγελματικές ασθένειες είχαν δικαίωμα σε παροχές.²⁰

3.2.2 Αλλοτρίωση & Καπιταλισμός

Με τον όρο αλλοτρίωση εννοούμε τη διαδικασία μετατροπής των δημιουργημάτων του ανθρώπου σε ξένη προς αυτόν αυτοτελή πραγματικότητα (τεχνική, οικονομική, θεσμική, νομική, ιδεολογική) που τον εξουσιάζει. Τα δημιουργήματα αυτά του ανθρώπου λειτουργούν αλλοτριωτικά εφόσον ευνοούν την τάση περιορισμού της ελευθερίας και της ανθρωπιάς στον κοινωνικό βίο και τις ανθρώπινες σχέσεις. Υπάρχει μία πολύ διαδεδομένη άποψη που συνδέει το φαινόμενο της αλλοτρίωσης με τη βιομηχανική επανάσταση, δηλαδή την απομάκρυνση του ανθρώπου από το φυσικό τρόπο ζωής. Η αλλοτρίωση είναι συνάρτηση των κοινωνικών συνθηκών, των κοινωνικών σχέσεων και του τρόπου οργάνωσης της εργασίας και της ζωής. Αλλοτριωμένο είναι το άτομο που περισσότερο ή λιγότερο ταυτίζεται με τις αλλοτριωτικές καταστάσεις, πραγματικές και συνειδησιακές.

Η αλλοτρίωση είναι ιστορικο-κοινωνικό φαινόμενο. Ορισμένες μορφές της (ειδωλολατρία, θρησκευτική πίστη, κράτος και αυταρχικές μορφές εξουσίας, κλπ.) υπήρχαν και πριν τη βιομηχανική επανάσταση. Ωστόσο, ο καπιταλισμός αποτέλεσε το κοινωνικό πλαίσιο που έκανε την αλλοτρίωση κεντρικό πρόβλημα της ανθρώπινης ζωής. Η αλλοτρίωση στην πιο καθαρή μορφή της εμφανίζεται στη σχέση του εργάτη με την εργασία του. Στην αλλοτρίωση της εργασίας έχουν την πηγή τους και οι άλλες μορφές της αλλοτρίωσης στον καπιταλισμό.

Η εργασία αποτελεί εσωτερική ανάγκη του ανθρώπου. Αυτό όμως προϋποθέτει την οργανική σχέση του ανθρώπου με το αντικείμενο, το σκοπό, τη διαδικασία και το προϊόν της εργασίας. Προϋποθέτει επίσης την αντιμετώπιση της εργασίας ως δραστηριότητας που ικανοποιεί και ευχαριστεί. Στην περίπτωση αυτή ο άνθρωπος δεν αποξενώνεται αλλά ταυτίζεται με την εργασία του. Αυτό συνέβαινε με την εργασία του χειροτέχνη της προβιομηχανικής εποχής. Ο χειροτέχνης βρισκόταν σε οικειότητα με τον εαυτό του γιατί παράγαγε κάτι συνολικό και πλήρες. Ο χειροτέχνης του Μεσαίωνα δινόταν ολόκληρος στην εργασία του, ενώ ο βιομηχανικός εργάτης έχει

¹⁹ Παπαηλίας Θ.(2011), Αθήνα.

²⁰ Britannica Encyclopaedia – Science & Technology.

σχέση συναισθηματικής υποδούλωσης με αυτήν και τον αφήνει αδιάφορο. Στη βιοτεχνία και στη χειροτεχνία ο εργάτης αποφασίζει για την κίνηση της εργασίας. Αντίθετα στο εργοστάσιο ο εργάτης ακολουθεί την κίνηση της μηχανής. Εκεί κυριαρχεί ένας άψυχος μηχανισμός ξένος προς τον εργάτη. Σ' αυτό το μηχανισμό ο εργάτης γίνεται ένα απλό ζωντανό εξάρτημά του²¹. Δεν έχει κανένα οργανικό δεσμό με την εργασία του (με το σκοπό, το αντικείμενο, τη διαδικασία και το προϊόν της εργασίας). Ο μοναδικός δεσμός του με την εργασία είναι η οικονομική του ανάγκη, ο μισθός. Από τη βιομηχανική επανάσταση και έπειτα η εργασία δεν είναι εσωτερική ανάγκη του ανθρώπου για την αυτοεπιβεβαίωση του ως δημιουργικού όντος, γίνεται μόνο από την ανάγκη επιβίωσης. Η σχέση του ανθρώπου μαζί της είναι εξωτερική. Η αλλοτρίωση στην εργασία είναι ακριβώς αυτή η εξωτερική σχέση του εργάτη με την εργασία, από την οποία λείπει εντελώς το στοιχείο της δημιουργικότητας. Ο αυστηρός καταμερισμός της εργασίας κάνει τον άνθρωπο να αισθάνεται ως εκτελεστής καθηκόντων. Ακόμα τον αποξενώνει από το τελικό προϊόν, αφού κάθε εργάτης παράγει ένα μικρό μόνο τμήμα αυτού, γεγονός που καθιστά επίσης την εργασία μονότονη και βαρετή.²²

Την εποχή της φεουδαρχίας οι ευγενείς αποσπούσαν, με τον φοροεισπράκτορα και την απειλή του σπαθιού, ένα μέρος από την σοδειά των αγροτών. Οι καπιταλιστές, στα εργοστάσια, αρπάζουν το 100% -όλα τα προϊόντα- που παράγουν οι εργάτες. Η αλλοτρίωση έχει φτάσει στο απόγειό της. Όσο περισσότερο δουλεύει ο εργάτης, γράφει το 1844 ο Μαρξ στα "Φιλοσοφικά και Οικονομικά Χειρόγραφα", τόσο επιδεινώνεται η κατάστασή του, τόσο μεγαλώνει η εκμετάλλευσή του και υπονομεύεται η θέση του. Από κύριος, ο εργάτης μετατρέπεται σε εξάρτημα της μηχανής.

Η αληθινή «τέχνη» είναι ερωτικό έργο, όχι επαχθής και κοπιαστικός μόχθος. Διεγείρει τις αισθήσεις, δεν τις αμβλύνει, ούτε τις απονεκρώνει. Προσθέτει αξιοπρέπεια στην ανθρωπιά, δεν την υποβιβάζει. Παρέχει στο πνεύμα ένα ελεύθερο πολυφασματικό πεδίο, δεν το ευνουχίζει. Είναι κατεξοχήν έκφραση της εαυτότητας (έκφραση της εξατομίκευσης, της συνείδησης και της ελευθερίας) στη σφαίρα της τεχνικής. Οι λέξεις αυτές στήνουν χορό μέσα από κάθε καταγραφή των καλομαστορομένων αντικειμένων και καλλιτεχνικών έργων.

Ο εργάτης του εργοστασίου ζει απλώς με την ανάμνηση τέτοιων χαρακτηριστικών γνωρισμάτων. Το εκκωφαντικό βουητό του εργοστασίου καταπνίγει κάθε σκέψη, για να μη μιλήσουμε για τραγούδι. Ο καταμερισμός της εργασίας αρνείται στον εργάτη κάθε σχέση με το τελικό προϊόν. Η ορθολογικοποίησή της αμβλύνει μέχρι απονέκρωσης τις αισθήσεις του και εξαντλεί το σώμα του. Δεν υπάρχει χώρος για οποιονδήποτε από τους τρόπους έκφρασης του τεχνίτη (από τη μαστορικότητα και την καλλιτεχνία ως την πνευματικότητα), εκτός από μια αλληλενέργεια με αντικείμενα, η οποία υποβιβάζει τον εργάτη σε απλό αντικείμενο.²³

²¹ Fischer Ernst, (1975)

²²Βακαλιός Θανάσης, (1999)

²³ Murray Buuckhin, (1999)

3.3. Καπιταλιστική κοινωνία – Μισθωτή εργασία.

Το κράτος, εκτός από το ότι εγγυάται και εξασφαλίζει την αναπαραγωγική διαδικασία τόσο του ατόμου όσο και της εργατικής του δύναμης, εξαναγκάζει το άτομο να εισέλθει στο καθεστώς της μισθωτής σχέσης. Η μισθωτή εργασία αποτελεί το κυρίαρχο γνώρισμα που διαφοροποιεί τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής από τους προηγούμενους τρόπους.²⁴

Το κράτος-πρόνοιας για να αναπτυχθεί προϋποθέτει να βασιστεί σε μία ενιαία και ομοιογενή κοινωνική κατηγορία. Αυτή δεν είναι άλλη από την κατηγορία των μισθωτών. Ως εκ τούτου το κράτος δεν αναπαράγει μόνο τη μισθωτή σχέση αλλά πρωτίστως την συγκροτεί (Cartelier, 1982; Drugman, 1979; Lautier, 1984b). Η ένταξη του ατόμου στο καθεστώς της μισθωτής σχέσης δεν είναι αυτόματη και ως εκ τούτου χρειάζεται κάποιος εξωτερικός καταναγκασμός. Ο οικονομικός καταναγκασμός από μόνος του (που ο Μάρξ είχε επισημάνει) δεν επαρκεί για να εξηγήσει την διαδικασία της μισθωτοποίησης. Εξίσου ή ίσως και περισσότερο σημαντικός είναι ο πολιτικός καταναγκασμός. Το κράτος “κατευθύνει” τα άτομα από τον χώρο των “μη εμπορευματικών” σχέσεων στον χώρο των “εμπορευματικών σχέσεων”. Κατά συνέπεια το κράτος είναι ο φορέας κοινωνικοποίησης των ατόμων που δεν κατέχουν μέσα παραγωγής. Δηλαδή τα άτομα αυτά εντάσσονται μέσα από το κράτος στον οικονομικό χώρο. Αντιθέτως τα άτομα τα οποία κατέχουν τα μέσα παραγωγής κοινωνικοποιούνται μέσα από την αγορά.

Ομως και οι μισθωτοί χρειάζονται κάποια κοινωνική και οικονομική εξασφάλιση την οποία τους την προσφέρει μόνο μία συνιστώσα έξω από αυτούς, το κράτος. Απαιτείται όμως να υπάρξει αλλαγή, τόσο σε νομικό όσο και σε ιδεολογικό επίπεδο, με απώτερο στόχο τη στήριξη και εξάπλωση της παραπάνω σχέσης. Για να δεχτεί όμως ο αγρότης ή ο τεχνίτης να εισαχθεί σ’ αυτή τη σχέση, θα πρέπει το κράτος να του προσφέρει μία σειρά υπησιών. Ετσι, τίθενται οι βάσεις για την κοινωνική ασφάλιση, για την σταθεροποίηση των μισθών, για μια σειρά άλλων οικονομικών βοηθημάτων καθώς και για την επέκταση της κατανάλωσης σε όλο τον πληθυσμό. Με τον όρο επέκταση της κατανάλωσης, εννοούμε μία σειρά οικονομικών μέτρων (δάνεια, θεσμός δόσεων κλπ) που έχουν ως σκοπό να βοηθήσουν τις ασθενέστερες οικονομικά κοινωνικές ομάδες, δηλαδή τους χαμηλόμισθους, να αποκτήσουν πρόσβαση στα λεγόμενα διαρκή καταναλωτικά αγαθά.

Η επέμβαση του κράτους στην αναπαραγωγική διαδικασία εκφράζει επίσης αυτή την νέα αντίληψη για τη σχέση πολίτη - κοινωνίας. Καταρχήν το κράτος απευθύνεται απευθείας στην κοινωνία, θεωρώντας την αναπαραγωγή της ως αποκλειστικό του καθήκον. Η θέση των ατόμων ως προς την κοινωνία έχει αλλάξει. Τα άτομα έρχονται σ’ επαφή μεταξύ τους, διαμέσου της κοινωνίας, δηλαδή ως άτομα της ίδιας

²⁴http://www.econ.uoi.gr/eeokp/gr/dialekseis_seminaria/seminaria_mathimata/kratos_pronias/ili_mathimatos/kefalaio1.pdf

της κοινωνίας. Το κοινωνικό συμβόλαιο αντιμετωπίζεται ως συμπύκνωση των συμβολαίων μεταξύ των ατόμων και της κοινωνίας, η οποία παρουσιάζεται ως πρωταρχική και όχι ως προϊόν δυναμικής συνύπαρξης ατόμων (Lautier, 1987). Τέλος, αλλάζει και η ευθύνη που έχει η κοινωνία απέναντι στα άτομα (Ewald, 1986). Έτσι, αναπτύσσεται ένα σύστημα ασφαλίσεων και κοινωνικής περίθαλψης που έχει τη βάση του ακριβώς στην αντίληψη που έχει αναπτύξει η κοινωνία για την ευθύνη που έχει απέναντι στα άτομα-πολίτες της.

Αναλύοντας την έννοια της μισθωτής εργασίας στις χώρες της Ε.Ε παρατηρούμε ότι η μισθωτή σχέση δεν έλαβε ακριβώς την ίδια μορφή. Τα συστατικά στοιχεία αυτής της σχέσης (η οργάνωση της εργασίας, η ιεράρχηση των προσόντων, η κινητικότητα των εργαζομένων, ο τρόπος σχηματισμού του μισθού και ο τρόπος χρήσης του εισοδήματος). Εκτός όμως από τη διαφορετικότητα της μισθωτής σχέσης και ο ίδιος ο τρόπος συνάρθρωσης του οικονομικού, με το μη οικονομικό και το πολιτικό διαφοροποιούνταν από χώρα σε χώρα.²⁵

²⁵http://www.econ.uoi.gr/eeokp/gr/dialekseis_seminaria/seminaria_mathimata/kratos_pronias/ili_mathimatos/kefalaio1.pdf

4. Κεφάλαιο ~ Κράτος Πρόνοιας.

Η θεσμική μορφή του κράτους πρόνοιας σχηματίζεται το 1881 στην Γερμανία από τον Otto von Bismarck, ο οποίος θεσμοθετεί ένα ανεπτυγμένο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης μέσω της θέσπισης της νομοθεσίας της κοινωνικής ασφάλισης, με στόχο την κάλυψη των αυξανόμενων αναγκών της εργατικής τάξης. Στην Μεγάλη Βρετανία, η έκθεση του Beveridge στις 20 Νοεμβρίου του 1942, αποτέλεσε την απαρχή ενός διευρυσμένου μεταπολεμικού κράτους πρόνοιας με σκοπό την αποκατάσταση των πολιτών, και την αντιμετώπιση των επείγοντων κοινωνικών αναγκών ύστερα από τα δεινά του Β' Παγκοσμίου Πολέμου²⁶.

4.1. Ο ρόλος του δημοσίου τομέα σε περιόδους πληθωρισμού και ύφεσης.

Μέχρι το 1936, με μικρές εξαιρέσεις, ο μεγαλύτερος αριθμός των οικονομολόγων πίστευε ότι το κράτος δεν θα έπρεπε να παρεμβαίνει στη λειτουργία της οικονομίας. Η κρίση της περιόδου 1929 - 33 δημιούργησε ζωνιές επιφυλάξεις για τη δυνατότητα απρόσκοπτης ανάπτυξης του κεφαλαιοκρατικού συστήματος χωρίς σοβαρούς κλυδωνισμούς..

Ο κλασσικός φιλελευθερισμός ως προς την θεμελίωση του κράτους πρόνοιας συνοψίζεται στην λογική της ατομικής ευθύνης για την κάλυψη των αναγκών και στην αντίληψη ότι το κράτος πρέπει να στηρίζει μόνο εκείνους που δεν μπορούν να βρουν εργασία. Ο κλασσικός φιλελευθερισμός στηρίζεται στην άποψη ότι το κράτος θα πρέπει να δίνει στους πολίτες την ελευθερία να προβαίνουν στις δικές τους επιλογές, και η κυβέρνηση θα πρέπει να διασφαλίζει την τήρηση των νόμων και την προστασία της ατομικής ιδιοκτησίας, περιοριζόμενο ουσιαστικά σε ένα μινιμαλιστικό κράτος. Η καπιταλιστική αγορά εμφανιζόταν ως ο μηχανισμός που θα επιτύγχανε τελικά τον σκοπό της κοινωνικής ευημερίας και η παρεμβατικότητα του κράτους θα πρέπει να περιοριζόταν στο ελάχιστο.²⁷

Η κυρίαρχη άποψη υποστήριζε ότι οι μηχανισμοί της αγοράς κατανέμουν άριστα τους παραγωγικούς πόρους και η οικονομία διαθέτει αυτόματους σταθεροποιητικούς μηχανισμούς (άρα κάθε επιχειρηματική δράση του κράτους θα επιφέρει στρεβλώσεις στην οικονομική ζωή).

²⁶ <http://socialpolicy.gr/2012/02/%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%83-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1%CF%83-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B5%CE%BD%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BB%CE%BF%CE%B3.html>

²⁷ <http://socialpolicy.gr/2012/02/%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%83-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1%CF%83-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B5%CE%BD%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BB%CE%BF%CE%B3.html>

Η οικονομική ύφεση που έπληξε την παγκόσμια οικονομία το 1929 και διήρκησε μέχρι το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, αλλά και οι προηγηθείσες κοινωνικές αλλαγές που επήλθαν και από τον Πρώτο Πόλεμο (νέα κράτη, διάλυση αυτοκρατοριών, Μπολσεβίκοι κ.λπ.) είχαν ως απόρροια να αναδυθεί ένας κλάδος Οικονομικής: η Οικονομική της Ευημερίας (Welfare Economics). Η συζήτηση στην ουσία διατηρήθηκε μέχρι το 1960· σταδιακά ξεκίνησε να σβήνει. Μετά το 1990 και κυρίως ύστερα από το 2000 οι απόψεις αυτές έδυσαν από την οικονομική συζήτηση.

Η κρίση του 1929 με τις επακόλουθες συνέπειες - new deal στις ΗΠΑ, άνοδος του Χίτλερ στη Γερμανία, λαϊκό μέτωπο στην Γαλλία κ.λπ. - προετοίμασε το έδαφος για τη θεωρητική τεκμηρίωση αυτού που απεκλήθη "κρατικός παρεμβατισμός".

Οι θέσεις του J. M. Keynes (1936), για τη μη ύπαρξη αυτομάτων μηχανισμών στην οικονομία, έδωσαν νέα ώθηση στις απόψεις για τον οικονομικό ρόλο του κράτους, το οποίο θα πρέπει να επεμβαίνει δραστήρια - τουλάχιστον σε περιόδους ύφεσης - σε τέτοιο βαθμό, ώστε να εξασφαλίζεται η πλήρης απασχόληση, και άρα η ισορροπία του εισοδήματος σε υψηλότερα επίπεδα.

Η αντικυκλική πολιτική συνίσταται στη διόγκωση των δημοσίων δαπανών (ελλειμματικός προϋπολογισμός). Ήδη από τα τέλη του περασμένου αιώνα οι δημόσιες δαπάνες συνεχώς αυξάνονταν. Ο Wagner είχε επισημάνει (ο ίδιος το υποστήριζε ενθέρμως) ότι οι δημόσιες δαπάνες αυξάνονταν ταχύτερα από την αύξηση του εισοδήματος.²⁸

Το κοινό χαρακτηριστικό όλων των θεωρητικών αντιλήψεων είναι ότι, το κράτος-πρόνοιας ταυτίζεται με ένα γενικευμένο σύστημα παροχών, το οποίο χρηματοδοτείται από τις δημόσιες δαπάνες. Παρατηρείται λοιπόν, ταύτιση της έννοιας του κράτους-πρόνοιας, τόσο από την νεοκλασική όσο και από την κεϋνσιανή θεωρία, με την έννοια των δημοσίων δαπανών. Αυτό προκύπτει από την αδυναμία των προαναφερόμενων θεωριών που αναλύουν το κράτος, μόνο ως οικονομικό υποκείμενο. Το κράτος-πρόνοιας, ως μία ιδιαίτερη μορφή του κράτους, που επικράτησε σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο, είναι ένα οικονομικό υποκείμενο. Οποιαδήποτε ανάλυση της κρίσης του, δεν μπορεί παρά να αναζητήσει τα αίτια της σε καθαρά οικονομικούς παράγοντες. Η αποτελεσματικότητα και η αποδοτικότητα του κράτους-πρόνοιας εκτιμούνται και εκφράζονται σε "καθαρά" οικονομικά μεγέθη. Ομως οι δημόσιες δαπάνες δεν είναι τίποτε άλλο από την μορφή έκφρασης του κράτους-πρόνοιας. Κατά συνέπεια, το κράτος-πρόνοιας, ως αφηρημένη έννοια, συγκεκριμενοποιείται μέσα από κάποια άλλη κατηγορία, αυτή των δημοσίων δαπανών. Έτσι, από αναλυτική άποψη αποδεικνύεται λαθεμένη η ταύτιση του κράτους-πρόνοιας με την μορφή έκφρασής του. Η παρατήρηση αυτή σημαίνει, ότι από αναλυτική και μεθοδολογική άποψη, το κράτος-πρόνοιας ταυτίζεται με το περιεχόμενό του.²⁹

Ένα εξίσου σημαντικό σημείο είναι, ότι οι περισσότερες θεωρίες αναφέρονται στο κράτος-πρόνοιας ή στην κρίση του, με οικονομικούς όρους. Θεωρούν ότι η

²⁸ Παπαηλίας Θ., (2011).

²⁹http://www.econ.uoi.gr/eeokp/gr/dialekseis_seminaria/seminaria_mathimata/kratos_pronias/ili_mathimatos/kefalaiο1.pdf

οικονομική φύση του κράτους-πρόνοιας είναι αυτόνομη και κυρίαρχη, σε σχέση με την πολιτική ή την κοινωνική του φύση. Αυτό οφείλεται κύρια στην συγκρότηση της οικονομικής επιστήμης, ως τη μόνη ικανή να ερμηνεύσει και να αναλύσει την καπιταλιστική κοινωνία. Όμως, το κράτος-πρόνοιας δεν αποτελεί μόνο οικονομικό, αλλά κοινωνικό και πολιτικό υποκείμενο. Η ανάλυση του κράτους-πρόνοιας καθιστά από μεθοδολογική άποψη, αδύνατο τον διαχωρισμό σε οικονομική, φιλοσοφική κοινωνική ή και πολιτική έννοια.

4.2. Sir William Beveridge

Η ανάγκη για περισσότερες προνοιακές παροχές καθώς και για την εγκαθίδρυση ενός κράτους πρόνοιας, προετοίμασε το έδαφος για έναν κοινωνικό φιλελευθερισμό και οδήγησε σταδιακά στην Έκθεση του Beveridge και την δημιουργία ενός διευρυμένου κράτους πρόνοιας.

Στην περίπτωση της έκθεσης του Beveridge (Beveridge Report – Social Insurance and Allied Services) την 1η Δεκεμβρίου του 1942, τέθηκαν ως κυριότεροι ιδεολογικοπολιτικοί στόχοι η δημιουργία ενός κράτους πρόνοιας που θα παρέχει φροντίδα σε όλους από τον λίκνο μέχρι τον τάφο και η θέσπιση ενός εισοδηματικού δικτύου ασφαλείας (safety net) που θα απελευθερώνει τα άτομα από την ανάγκη (freedom from want). Δευτερεύοντες στόχοι της έκθεσης Beveridge υπήρξαν η αντιμετώπιση της ασθένειας, της άγνοιας και της αεργίας. Ο Sir William Beveridge κατά την διατύπωση των καθοδηγούμενων αρχών που διέπουν τις συστάσεις που πρότεινε διατύπωνε ότι μία επαναστατική στιγμή στην παγκόσμια ιστορία αποτελεί ένα καιρό για επαναστατικές αλλαγές και όχι για ημίμετρα.

Υπό μία άποψη, και για να συμπληρωθεί μία συνοπτική ανάλυση της περίπτωσης του λόγου του Beveridge, οι συγκεκριμένες αρχές θα πρέπει να συμπληρωθούν με την παράγραφο της Έκθεσης όπου τίθενται οι βασικές αρχές για την επίτευξη του στόχου της κοινωνικής ασφάλειας: «Η Τρίτη Αρχή είναι ότι η κοινωνική ασφάλεια θα πρέπει να επιτευχθεί μέσω της συνεργασίας μεταξύ του Κράτους και του ατόμου.

Το κράτος θα πρέπει να προσφέρει ασφάλεια για τις υπηρεσίες και την συνεισφορά. Κατά την οργάνωση του θεσμού της κοινωνικής ασφάλειας το κράτος δεν θα πρέπει να περιορίζει την παροχή κινήτρων, ευκαιριών και υπευθυνότητας. Με την εγκαθίδρυση του εθνικού ελάχιστου, θα πρέπει να δίδεται η δυνατότητα και η ενθάρρυνση για την εθελοντική δράση κάθε ατόμου για την παροχή ενός επιπέδου ζωής που θα υπερβαίνει το εθνικό ελάχιστο για τον ίδιο και την οικογένειά του».³⁰

³⁰ Πηγή <http://socialpolicy.gr/2012/02/%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%83-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1%CF%83-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B5%CE%BD%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BB%CE%BF%CE%B3.html>

Είναι σαφές ότι η Έκθεση του Beveridge έθεσε τις βάσεις του διευρυμένου κράτους πρόνοιας καθολικής κάλυψης σύμφωνα με ένα πρότυπο κοινωνικού φιλελευθερισμού, που στηρίχθηκε και δικαιολογήθηκε ρητορικά από την ιστορική ιδιαιτερότητα των αυξημένων κοινωνικών αναγκών και των υλικών καταστροφών που προκάλεσε ο σπαραγμός και η οδύνη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Επίσης, σύμφωνα με την κα. Στασινοπούλου, η αποδοχή της Έκθεσης από τους φορείς παγιωμένων συμφερόντων απαίτησε από τον Beveridge την υιοθέτηση ρητορικών σχημάτων ανάδειξης των αρετών του βρετανικού λαού και της σημασίας της επιδεικνυόμενης κοινωνικής δικαιοσύνης.

Πάντως, τα προνοιακά υποκείμενα ακόμη και στο θεσμικό μοντέλο πρόνοιας του Beveridge δεν είναι εντελώς απηλλαγμένα από την ατομική ευθύνη, πρωτοβουλία και υπευθυνότητα, σύμφωνα με την ιδεολογική μορφή του κλασσικού φιλελευθερισμού. Ενώ το κράτος ρυθμίζει καθολικά και διευρυμένα την ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών, ο θεσμός της κοινωνικής ασφάλειας πρέπει να επιτευχθεί μέσω της συνεργασίας μεταξύ του Κράτους και του ατόμου, το οποίο πέρα από την επιβίωση μέσω του εθνικού ελάχιστου εισοδήματος θα πρέπει να έχει την δυνατότητα να φροντίζει αυτόνομα για την εξασφάλιση ενός ανώτερου βιοτικού επιπέδου τόσο για το ίδιο όσο και για την οικογένειά του. Βεβαίως, αυτό το γεγονός δεν συνιστά την ακύρωση του καθολικού μοντέλου πρόνοιας, απλά πρωτοεισάγει τον ρόλο του ατόμου ως αυτόφωτο και ανεξάρτητο φορέα κοινωνικής ασφάλειας, που ενισχύεται από τις διευρυμένες ρυθμίσεις κοινωνικής πολιτικής.³¹

4.3. Η έννοια του όρου «κράτος πρόνοιας».

Ο όρος «κράτος πρόνοιας» έχει επικρατήσει διεθνώς στη μεταπολεμική περίοδο, και αντιστοιχούσε στη διεύρυνση της κοινωνικής λειτουργίας του κράτους στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές κοινωνίες. Αποτελεί συγχρόνως αναφορά σε συγκεκριμένη ιστορική περίοδο της εξέλιξης του αστικού κράτους και ιδεολόγημα φορτισμένο με ιδέες και αξίες κοινωνικής δικαιοσύνης και αλληλεγγύης. Ο όρος «κράτος της ευημερίας», ο οποίος χρησιμοποιείται συχνά για την απόδοση στα ελληνικά του αγγλικού «welfare state», εκφράζει περισσότερο την ηθική αυτή διάσταση, που εμπεριέχει την υπόθεση ότι στις σύγχρονες καπιταλιστικές κοινωνίες είναι εφικτή η ευημερία όλων των πολιτών, για την επίτευξη της οποίας η κοινωνική λειτουργία του κράτους παίζει τον κεντρικό ρόλο.

Ο γερμανικός όρος «sozial staab» υποδηλώνει επίσης ιστορικά καθορισμένη μορφή του αστικού κράτους και ιδεολογικό πρότυπο. Και στις δύο χώρες η διεύρυνση της κοινωνικής λειτουργίας του κράτους, ήδη από τα μισά του 19ου αιώνα, συνδέθηκε με την άσκηση κοινωνικού ελέγχου, την εξασφάλιση κοινωνικής ειρήνης και τις ανάγκες

³¹ Πηγή <http://socialpolicy.gr/2012/02/%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%83-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1%CF%83-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B5%CE%BD%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BB%CE%BF%CE%B3.html>

αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης. Στην Αγγλία, όμως, η θεσμική έκφραση και κατοχύρωση της κοινωνικής κρατικής παρέμβασης συνδέθηκε με την προβληματική της αλλαγής του φιλελεύθερου κράτους και την επικράτηση του κεϋνσιανισμού, σε συνδυασμό με την εμπειρική παράδοση της αγγλικής κοινωνιολογίας, ενώ στη Γερμανία προωθήθηκε στα πλαίσια της συγκεντρωτικής πολιτικής του Μπίσμαρκ, με έντονη την επίδραση της φιλοσοφίας του δικαίου και της ιστορικής κοινωνιολογίας.

Οι στόχοι της κρατικής παρέμβασης δηλαδή η δημιουργία των συνθηκών για την ομαλή αναπαραγωγή της καπιταλιστικής κοινωνίας και των καπιταλιστικών σχέσεων δεν έχουν αλλάξει διαχρονικά. Εκείνο που τροποποιείται είναι η μορφή επέμβασης του κράτους. Για το λόγο αυτό ορισμένοι ερευνητές θεωρούν το κράτος- πρόνοιας ως μία συγκεκριμένη μορφή επέμβασης του κράτους στην κοινωνία.

Σήμερα είναι προφανές ότι ο όρος «κράτος πρόνοιας» αναφέρεται σε συγκεκριμένη και ιστορικά καθορισμένη μορφή οργανωμένης και διευρυμένης κάλυψης ενός φάσματος κοινωνικών αναγκών και όχι στο καθολικά αποδεκτό και επιθυμητό μοντέλο. Δεν ταυτίζεται, επομένως, με την ανάπτυξη συλλογικών μορφών κάλυψης κοινωνικών αναγκών, αν και αυτή η ταύτιση αποτέλεσε, για ένα μεγάλο διάστημα, τη βάση του αστικού ρεφορμιστικού μοντέλου για το κράτος και την κοινωνική αλλαγή.³² Η διόγκωση του κρατικού μηχανισμού και η διείσδυση στον κοινωνικό ιστό, με στόχο όχι μόνο την επιβολή κοινωνικής ειρήνης, αλλά και τη ρύθμιση της κοινωνικής αναπαραγωγής, αποτελούν τα κύρια χαρακτηριστικά του, με δύο κυρίως σκέλη κρατικής παρέμβασης:

- Ένα οικονομικό, στα πλαίσια της κεϋνσιανής αντίληψης σχέσης κράτους-αγοράς και διαμόρφωσης οικονομικής πολιτικής, σύμφωνα με την οποία η κοινωνική πολιτική αποτελεί παράγοντα στήριξης της λειτουργίας της αγοράς.
- Ένα κοινωνικό, όπως εκφράστηκε μέσα από το μοντέλο κοινωνικής ασφάλισης και προστασίας του Μπέβεριτζ στη μεταπολεμική Βρετανία, με στόχο την αντιμετώπιση και ρύθμιση των επιπτώσεων της οικονομικής ανάπτυξης και την προώθηση της κοινωνικής συνοχής (R.Mishra 1984, I.Gough 1982).

Ο όρος «κράτος πρόνοιας» υποδηλώνει συγχρόνως ιστορικά συγκεκριμένη μορφή διεύρυνσης της κοινωνικής λειτουργίας του αστικού κράτους και ιδεολογικό στόχο. Στην προσπάθεια επομένως να τοποθετήσουμε σε χωρο-χρονικά πλαίσια την εμφάνιση και εξέλιξη του δεν περιοριζόμαστε στην αναζήτηση της εδραίωσης των κοινωνικών υπηρεσιών και των μεθόδων κοινωνικής παρέμβασης μέσα από διάφορες πολιτικές. Αναζητούμε μάλλον τα αχνάρια μιας πορείας από την ανάδυση και επικράτηση ευρύτερων αντιλήψεων για την πρόνοια ως κοινωνικό δικαίωμα και κοινωνική ανάγκη, στον καθοριστικό ρόλο του κράτους ως εγγυητή και στη συνέχεια κύριου φορέα συλλογικής κάλυψης.

Η θεσμοθέτηση της κρατικής ευθύνης συνεπάγεται όχι μόνο διόγκωση του μηχανισμού του και της γραφειοκρατίας, αλλά και διείσδυση στον κοινωνικό ιστό, με την εξάπλωση της κρατικής μορφής ρύθμισης μέσα στην τοπική κοινότητα.

³² Στασινοπούλου Ο., (1992) Αθήνα.

4.4. Θεωρητικές αναλύσεις του κράτους πρόνοιας.³³

Αναφερόμενοι στον τρόπο με τον οποίο η οικονομική θεωρία αναλύει και ορίζει το κράτος-πρόνοιας θα πρέπει να διακρίνουμε τις νεοκλασικές-νεοφιλελεύθερες αντιλήψεις και κεϋνσιανές αντιλήψεις από τις μαρξιστικές αντιλήψεις. Σύμφωνα με την νεοκλασική και κεϋνσιανή θεωρία το κράτος-πρόνοιας αποτελεί έναν ουδέτερο μηχανισμό ο οποίος βρίσκεται έξω από την οικονομία και επεμβαίνει σε αυτή. Για μεν την νεοκλασική θεωρία η επέμβαση αυτή του κράτους είναι επιζήμια για την καλή λειτουργία της αγοράς. Για δε τη κεϋνσιανή θεωρία η επέμβαση αυτή του κράτους είναι απολύτως αναγκαία για την εύρυθμη λειτουργία του συστήματος. Ως εκ τούτου το κράτος-πρόνοιας δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένα έντονα παρεμβατικό κράτος. Για την μαρξιστική θεωρία το κράτος-πρόνοιας είναι ένας ταξικός μηχανισμός, ο οποίος έχει ως σκοπό τη συντήρηση και διαχείριση της εργατικής δύναμης, ως μέσου αναπαραγωγής του καπιταλιστικού σχηματισμού, διατηρώντας παράλληλα την κυρίαρχη ιδεολογία της εκμετάλλευσης του ανθρώπου από άνθρωπο. Η ταύτιση του κεϋνσιανού κράτους με το κράτος-πρόνοιας, σύμφωνα με ορισμένους ερευνητές, σημαίνει ότι ο ρόλος του κράτους-πρόνοιας είναι απλά ρυθμιστικός και λειτουργεί ως μηχανισμός πρόληψης των οικονομικών κρίσεων και ιδιαίτερα των κρίσεων υποκατανάλωσης. Ειδικότερα, το κράτος-πρόνοιας αποτελεί για την κεϋνσιανή θεωρία ένα σταθεροποιητικό παράγοντα ο οποίος θα οδηγούσε στην αναγέννηση των δυνάμεων της οικονομικής ανάπτυξης και θα εμπόδιζε την οικονομική υποβάθμιση (Offe, 1984). Σύμφωνα με τον Jessop (1994) η τυπική μορφή του φορντικού κράτους είναι αυτή του κεϋνσιανού κράτους-πρόνοιας (keynesian welfare state) το οποίο επιτελεί δύο κύριες λειτουργίες :

- στοχεύει στην εξασφάλιση της πλήρους απασχόλησης σε μία σχετικά κλειστή οικονομία μέσα από την ενίσχυση της ενεργούς ζήτησης και
- επιχειρεί τη ρύθμιση των συλλογικών διαπραγματεύσεων στα περιοριστικά πλαίσια που τίθενται από το στόχο της πλήρους απασχόλησης και της οικονομικής μεγέθυνσης, την επέκταση της μαζικής κατανάλωσης και την προώθηση συλλογικών μορφών κατανάλωσης που είναι αρμονικές με το φορντικό μοντέλο ανάπτυξης.

Οι μαρξιστικές αντιλήψεις περί κράτους-πρόνοιας, επισημαίνουν την ταξική του φύση και τον ρόλο του στην αναπαραγωγή της καπιταλιστικής κοινωνίας. Σύμφωνα με τον Ian Gough (1979) το κράτος-πρόνοιας στοχεύει στην αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης και την ενσωμάτωση και διατήρηση του μη εργατικού δυναμικού μέσα στο καπιταλιστικό σύστημα. Κατά συνέπεια, το κράτος-πρόνοιας αναλαμβάνει να προσφέρει σε σημαντικό βαθμό υπηρεσίες (π.χ. υγεία, εκπαίδευση, πολιτισμός) που συμβάλλουν στην αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης και να απαλλάξει το κεφάλαιο από το οικονομικό κόστος αυτών των υπηρεσιών. Η ίδια αντίληψη για το κράτος-πρόνοιας υιοθετείται και από τον Boccara (1973) ο οποίος αναπτύσσει την θεωρία της υπερσυσσώρευσης-απαξίωσης του κεφαλαίου (suraccumulation-

³³http://www.econ.uoi.gr/eeokp/gr/dialekseis_seminaria/seminaria_mathimata/kratos_pronias/ili_mathimatos/kefalaiol.pdf

devalorisation du capital). Σύμφωνα με τον Boccara (1973), ο καπιταλισμός, ο οποίος χαρακτηρίζεται από την αντίθεση ανάμεσα στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων και των σχέσεων παραγωγής, έχει την τάση να υπερσυσσωρεύει κεφάλαιο. Το κράτος και ειδικότερα το κράτος-πρόνοιας έχει ως στόχο την απαξίωση του κεφαλαίου. Με αυτή την έννοια το κράτος-πρόνοιας αποτελεί μέσο δομικής ρύθμισης του καπιταλιστικού συστήματος. Ο ρυθμιστικός χαρακτήρας του κράτους-πρόνοιας ως συστατικό στοιχείο ενός καθεστώτος συσσώρευσης (στην συγκεκριμένη περίπτωση του φορντικού καθεστώτος συσσώρευσης) αναλύεται και από τους εκπροσώπους της σχολής της “Ρύθμισης” (Ecole de regulation) (Delorme and Andre 1983; Boyer 1986α και 1986β).

Ο O’Connor (1973) θεωρεί ότι το καπιταλιστικό κράτος επιτελεί δύο κύριες λειτουργίες οι οποίες σε αρκετές περιπτώσεις είναι και συγκρουόμενες : την συσσώρευση και την νομιμοποίηση. Το κράτος-πρόνοιας, σύμφωνα με τον O’Connor, έχει ως στόχο την επίτευξη της δεύτερης λειτουργίας του κράτους, δηλαδή της νομιμοποίησης. Στα ίδια πλαίσια, αυτά της διαδικασίας της νομιμοποίησης, εντάσσεται και ο Habermas (1978). Κατά τον Habermas το κράτος και ειδικότερα το κράτος-πρόνοιας έχει ως στόχο την αντιστάθμιση των δυσλειτουργιών που προκαλούνται από τη συσσώρευση του κεφαλαίου. Κατά συνέπεια η κρίση του κράτους-πρόνοιας είναι ταυτόχρονα και δημοσιονομική αλλά και κρίση νομιμοποίησης.

Η πλειοψηφία των απόψεων που έχουν διατυπωθεί για το κράτος-πρόνοιας, θεωρεί ότι αυτό ορίζεται από την σχέση παροχές-αναπαραγωγή του καπιταλιστικού συστήματος. Μία άλλη θεώρηση του κράτους-πρόνοιας, προκύπτει από το διπολικό σχήμα, ανθρωπιστικές αξίες και οικονομική αποτελεσματικότητα, πρεσβεύοντας ως απαραίτητη την προώθηση των πρώτων για την επίτευξη της δεύτερης (Μαλούτας και Οικονόμου 1988).

5. Κεφάλαιο ~ Μοντέλα κράτους πρόνοιας.

Η κρίση του κράτους-πρόνοιας από τα μέσα της δεκαετίας του '70 προκάλεσε ένα σημαντικό αριθμό ερευνητών να ενασχοληθούν όχι μόνο με τα αίτια της κρίσης αλλά και με τα αίτια της γέννησης και της ανάπτυξης του κράτους-πρόνοιας. Η ιστορική ανάλυση των κρατών-πρόνοιας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης δείχνει τη ύπαρξη διαφορετικών χαρακτηριστικών τους. Κατά συνέπεια ένα κρίσιμο ερώτημα που τίθεται και το οποίο έχει σχέση με το τι είναι το κράτος-πρόνοιας, αφορά την ύπαρξη ή όχι διαφορετικών τύπων κράτους-πρόνοιας. Ως εκ τούτου, τα ερωτήματα τα οποία από τη δεκαετία του '80 οι ερευνητές προσπάθησαν να απαντήσουν αφορούν όχι μόνο τα αίτια της ανάπτυξης του κράτους-πρόνοιας αλλά και της διαφορετικότητας που έλαβε στα διάφορα κράτη.

5.1. Αίτια δημιουργίας κράτους πρόνοιας.³⁴

Δύο θεωρίες (η στρουκτουραλιστική και η θεσμική) κυριάρχησαν στις διάφορες ερμηνείες που δόθηκαν για την διερεύνηση των αιτίων της ύπαρξης του κράτους-πρόνοιας. Σύμφωνα με την πρώτη θεωρία το ίδιο το σύστημα είναι αυτό που προκαλεί την εμφάνιση του κράτους-πρόνοιας. Επειδή δε η θεωρία αυτή επικεντρώνεται στους νόμους κίνησης του συστήματος, προσπαθεί να βρεί κοινούς παράγοντες που υπήρξαν στις διάφορες χώρες και προκάλεσαν την εμφάνιση του κράτους-πρόνοιας. Ο κυριότερος κοινός αιτιώδης παράγοντας της ύπαρξης του κράτους-πρόνοιας ήταν η εκβιομηχάνιση των ευρωπαϊκών κοινωνιών εκείνη την περίοδο (Flora and Alber 1981; Pryor 1969). Συγκεκριμένα το κράτος-πρόνοιας ήταν η απάντηση σ' ένα πρόβλημα (των συνθηκών διαβίωσης της εργατικής τάξης την περίοδο της εκβιομηχάνισης) κατεξοχήν πολιτικό (Flora 1986). Σύμφωνα με τον Flora (1986) οι διαφορετικές οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν στην κάθε χώρα την περίοδο εκείνη επηρέασαν και καθόρισαν τη διαφορετική μορφή του κράτους-πρόνοιας.

Το κύριο μειονέκτημα αυτής της προσέγγισης για τα αίτια της γέννησης και ανάπτυξης του κράτους-πρόνοιας είναι η αδυναμία της να εξηγήσει επακριβώς γιατί η κοινωνική πολιτική σε πολλές χώρες προϋπήρχε της γέννησης του κράτους-πρόνοιας (Espring-Andersen 1990) και πώς περνάμε από την ανάπτυξη στην κρίση του κράτους-πρόνοιας (Lautier 1995).

Σύμφωνα με τον νεο-στρουκτουραλιστικό Μαρξισμό το κράτος-πρόνοιας ήταν το προϊόν της ίδιας της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Η ίδια η συσσώρευση του κεφαλαίου γεννάει αντιθέσεις (O'Connor 1973) οι οποίες μπλοκάρουν τη συνέχιση της καπιταλιστικής συσσώρευσης. Το κράτος-πρόνοιας στοχεύει στην άμβλυση αυτών των αντιθέσεων με στόχο τη συνέχιση της καπιταλιστικής συσσώρευσης³⁵. Τα

³⁴http://www.econ.uoi.gr/eeokp/gr/dialekseis_seminaria/seminaria_mathimata/kratos_pronias/ili_mathimatos/kefalai01.pdf

³⁵ Η ανάλυση των αιτίων της ύπαρξης κράτους από τον Poulantza (1973) και από τη Γερμανική σχολή της "επαγωγής" αποτελεί ερμηνεία της γέννησης και ανάπτυξης του κράτους-πρόνοιας.

μειονεκτήματα αυτής της αντίληψης έγκειται στο ότι η ανάγκη ύπαρξης κράτους απορρέει από την ίδια την καπιταλιστική ανάπτυξη την οδηγεί να ερμηνεύει το ίδιο το κράτος από τις λειτουργίες του. Επιπλέον δεν είναι ξεκάθαρο, σ' αυτή την αντίληψη, σε τι διαφοροποιείται το κράτος-πρόνοιας από ένα άλλο κράτος, εκτός και εάν η καπιταλιστική ανάπτυξη ταυτίζεται κατά κάποιο τρόπο με το κράτος-πρόνοιας, αλλά σ' αυτή την περίπτωση δεν μπορούμε να εξηγήσουμε την κρίση του.

Σύμφωνα με τη δεύτερη προσέγγιση (θεσμική προσέγγιση) η ανάπτυξη των θεσμών την καπιταλιστική περίοδο επηρέασαν τη μορφή του κράτους και προκάλεσαν την ανάπτυξη του κράτους-πρόνοιας. Σύμφωνα με τον Polanyi (1944) οποιαδήποτε προσπάθεια απομόνωσης της οικονομίας από τους κοινωνικούς και πολιτικούς θεσμούς θα οδηγήσει στην καταστροφή της κοινωνίας. Έτσι, η κοινωνική πολιτική και κατ'επέκταση το κράτος-πρόνοιας αποτελούν την απαραίτητη προϋπόθεση για την συνύπαρξη της οικονομίας μέσα από τους κοινωνικούς και πολιτικούς θεσμούς. Το κύριο μειονέκτημα αυτής της άποψης είναι η σχέση που ενυπάρχει ανάμεσα στους δημοκρατικούς θεσμούς και το κράτος-πρόνοιας. Οι κύριες λειτουργίες του κράτους-πρόνοιας υπάρχουν χάρη στην ύπαρξη των δημοκρατικών θεσμών, αλλά η ανάπτυξη των δημοκρατικών θεσμών δεν γίνεται κατανάγκη επειδή υπάρχει κράτος-πρόνοιας. Κατά συνέπεια, σε χώρες όπου δεν υπάρχει ανεπτυγμένη δημοκρατία δεν υπάρχει και κράτος-πρόνοιας.

Η ύπαρξη των κοινωνικών δικαιωμάτων, της ασφάλειας του εισοδήματος και της ανάγκης για επίτευξη ισότητας ανάμεσα στους πολίτες (Espring-Andersen 1985a) αποτελεί μία νέα εκδοχή για τα αίτια της γέννησης και ανάπτυξης του κράτους-πρόνοιας. Μία παραπλήσια θέση έχει υποστηριχθεί από τον Eward (1986) σύμφωνα με τον οποίο η ανάγκη για κοινωνική δικαιοσύνη και κοινωνική αλληλεγγύη, η ανάγκη για κοινωνική εξασφάλιση απέναντι στο ατύχημα οδήγησαν στην γέννηση και ανάπτυξη του κράτους-πρόνοιας.

Η ύπαρξη διαφορετικών μορφών κράτους-πρόνοιας στις διάφορες ευρωπαϊκές χώρες μπορεί να αιτιολογηθεί μόνο μέσα από την αιτιολόγηση του τρόπου γέννησης και ανάπτυξης του κράτους-πρόνοιας σε αυτές τις χώρες. Η πρώτη προσπάθεια έγινε από τον Titmuss (1958). Ο Titmuss (1974) στη βάση των διαφορετικών “ποιοτικών” χαρακτηριστικών διέκρινε τρία διαφορετικά μοντέλα κράτους-πρόνοιας : α) το υπολειμματικό β) το δημοκρατικό και γ) το θεσμικό-αναδιανεμητικό. Το κύριο κριτήριο κατάταξης των προαναφερόμενων μοντέλων ήταν ο ρόλος της αγοράς σε σχέση με τις πολιτικές πρόνοιας που προέρχονται από το κράτος. Στο πρώτο μοντέλο (υπολειμματικό) τον κύριο ρόλο τον διαδραματίζει η αγορά και η οικογένεια οι οποίες ικανοποιούν τις ανάγκες, ενώ το κράτος μέσα από την κοινωνική ασφάλιση που δρά ως δίχτυ ασφαλείας στην περίπτωση αποδυνάμωσης των προαναφερόμενων μηχανισμών. Αυτό το μοντέλο συναντάται κυρίως στις ΗΠΑ.

Στο δεύτερο μοντέλο (βιομηχανικό) οι ανάγκες καλύπτονται με βάση την παραγωγικότητα, τα προσόντα και την επίδοση στην εργασία. Ο δε ρόλος της κοινωνικής ασφάλισης είναι συμπληρωματικός με τον ρόλο της οικονομίας. Η Μ.Βρετανία παρουσιάζει στοιχεία αυτού του μοντέλου αλλά και στοιχεία του υπολειμματικού.

Τέλος, στόχος της κοινωνικής πολιτικής στα πλαίσια του τρίτου μοντέλου (θεσμικό-αναδιανεμητικό), που συναντάται κυρίως στις Σκανδιναβικές χώρες είναι η καθολική κάλυψη των αναγκών έξω από τους μηχανισμούς της αγοράς.

Η προσέγγιση του Titmuss (1958 και 1974) έδωσε αφορμή για νέες αναλύσεις για την ανάπτυξη του κράτους-πρόνοιας και τις διαφοροποιήσεις που αυτό παρουσίαζε από χώρα σε χώρα, από τις οποίες η κυριότερη είναι αυτή του Espring-Andersen (1985β, 1987β, 1990). Σύμφωνα με αυτόν τον ερευνητή διακρίνουμε τρία είδη κρατών-πρόνοιας. Ειδικότερα ο Espring-Andersen χρησιμοποιεί τον όρο προνοιακό καθεστώς (welfare regime) αντί τον όρο κράτος-πρόνοιας (welfare state). Σύμφωνα με τον Espring-Andersen (1990) τα κριτήρια για τον χαρακτηρισμό ενός κράτους ως κράτους-πρόνοιας θα πρέπει να αναζητηθούν όχι μόνο στα δικαιώματα που αναγνωρίζει αλλά και στους τρόπους με τους οποίους η κρατική δραστηριότητα διαπλέκεται με το ρόλο της αγοράς και της οικογένειας στην κάλυψη των αναγκών (Στασινοπούλου 1996).

Ως προς τη σχέση με την αγορά, ένα σημαντικό κριτήριο είναι η έκταση και το επίπεδο της απο-εμπορευματοποίησης (de-commodification) βασικών αγαθών απαραίτητων για την κάλυψη θεμελιακών και αναγνωρισμένων αναγκών. Ένα άλλο κριτήριο είναι η σχέση της κοινωνίας με τους πολίτες της. Το μοντέλο της καθολικής κάλυψης προωθεί την ισότητα της κοινωνικής θέσης στη βάση της ιδιότητας του πολίτη (Στασινοπούλου 1996). Όλοι οι πολίτες ανεξαρτήτως ταξικής ή αγοραίας θέσης δικαιούνται τις ίδιες παροχές.

Σύμφωνα με την μεθοδολογία του Espring-Andersen (1990) διακρίνουμε τρεις τύπους προνοιακού καθεστώτος :

- τα Φιλελεύθερα καθεστάτα τα οποία χαρακτηρίζονται από την κοινωνική αρωγή του ελέγχου εισοδήματος, μεταβιβάσεις και συστήματα κοινωνικής ασφάλισης περιορισμένης κλίμακας. Τα κλασσικά παραδείγματα είναι οι ΗΠΑ, ο Καναδάς και η Αυστραλία.
- το συντηρητικό μοντέλο το οποίο συνδέεται με τις σύγχρονες μορφές του κορπορατισμού. Κύριο μέλημα αυτού του μοντέλου είναι η διαφοροποίηση μεταξύ κοινωνικών ομάδων και η απονομή προνομίων μέσω διαφορετικών ρυθμίσεων, με κριτήρια την κοινωνική τάξη και την κοινωνική θέση. Κράτη στα οποία επικράτησε αυτό το μοντέλο ήταν μεταξύ των άλλων η Αυστρία, η Γαλλία, η Γερμανία και η Ιταλία.
- το τρίτο μοντέλο είναι το λεγόμενο “κοινωνικό-δημοκρατικό” στο οποίο η καθολική κάλυψη και η απο-εμπορευματοποίηση επεκτείνεται και στα μεσαία στρώματα. Με αυτό τον τρόπο επιδιώκεται διευρυμένη απο-εμπορευματοποίηση μαζί με τη δυνατότητα εξατομίκευσης των παροχών στα επιθυμητά από τους πολίτες επίπεδα. Το μοντέλο αυτό το συναντάμε κυρίως στα Σκανδιναβικά κράτη.

Η τυπολογία των κρατών-πρόνοιας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν συμπεριλάμβανε καθόλου τις Νότιες χώρες της Ε.Ε. (Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλία και Ελλάδα). Τον τελευταίο καιρό αρκετοί ερευνητές πρόσθεσαν νέα στοιχεία στον χαρακτηρισμό των διαφόρων τύπων κράτους-πρόνοιας, ιδιαίτερα αυτών των Νότιων

χωρών, όπως ο ρόλος του καθολικισμού, της παραδοσιακής οικογένειας και της κοινωνικής αλληλεγγύης στο σύστημα κοινωνικής προστασίας (Castles 1994, 1995; Gough 1996; Van Kersbergen 1995). Έτσι άρχισε να καλλιεργείται η άποψη περί ενός τέταρτου μοντέλου, του “νότιου μοντέλου” κράτους-πρόνοιας (Ferrera 1996α και 1996β). Σύμφωνα με τον Ferrera (1996α και 1996β) περιλαμβάνει στοιχεία και από το μοντέλο του Bismarck (ιδιαίτερα σε ότι αφορά τον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης και κοινωνικής προστασίας) και στοιχεία από το μοντέλο του Beveridge (σε ότι αφορά τον τομέα της υγείας). Ειδικότερα το κράτος-πρόνοιας στις Νότιες χώρες της Ε.Ε. διαφοροποιείται από τα αντίστοιχα κράτη-πρόνοιας των Βόρειων ευρωπαϊκών χωρών στα ακόλουθα σημεία :

- i. ο υψηλός βαθμός μεταβιβαστικών πληρωμών, όπως στις χώρες όπου συναντάται το μοντέλο του Bismarck, σε συνδιασμό με τη δυαδικότητα του συστήματος σε ότι αφορά την κοινωνική προστασία και την ανυπαρξία εθνικής πολιτικής ελάχιστου εισοδήματος για τη στήριξη ατόμων και οικογενειών με ανεπαρκή χρηματικά εισοδήματα.
- ii. τον ανισομερή καταμερισμό της κοινωνικής προστασίας απέναντι σε συγκεκριμένους κινδύνους
- iii. την ύπαρξη χαρακτηριστικών του μοντέλου του Beveridge στον τομέα της υγείας
- iv. η παροχή χαμηλού ποσοστού κοινωνικών υπηρεσιών ευημερίας σε συνδιασμό με την ανάμειξη κρατικών και μη κρατικών θεσμών στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών.
- v. στον συγκεκριμένο τρόπο λειτουργίας του κράτους σε αυτές τις χώρες όπου αναδεικνύεται κάποια μορφή έντονου πελατειακού χαρακτήρα
- vi. τη χαμηλή αποδοτικότητα των παρεχόμενων κοινωνικών υπηρεσιών
- vii. ο τρόπος χρηματοδότησης του κράτους-πρόνοιας που σχετίζεται άμεσα με τον άνισο και άδικο καταμερισμό του φορολογικού βάρους στις διάφορες επαγγελματικές και κοινωνικές ομάδες.

Όλα αυτά τα κοινά χαρακτηριστικά που συναντά κανείς στο κράτος-πρόνοιας στις Νότιες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνηγορούν υπέρ της ύπαρξης ενός τέταρτου, “Νότιου” μοντέλου κράτους-πρόνοιας.

Η ανάλυση των διαφόρων προνοιακών καθεστώτων ερμηνεύει τον σχηματισμό ή μη σχηματισμό των δικαιωμάτων του πολιτικού πάνω στο μη οικονομικό (Lautier 1995). Εξηγεί κατά ένα μέρος την υποταγή του μισθωτού μέσα στην οικονομική σφαίρα μέσα από τη διαλεκτική σχέση της εμπορευματοποίησης/απο-εμπορευματοποίησης καθώς επίσης και την επιβολή του πολιτικού στο μη οικονομικό.

Αν και η ανάλυση του Esping-Andersen είναι ιδιαίτερα σημαντική εντούτοις δεν διευκρινίζει αρκετάπώς το πολιτικό συνδέεται με το οικονομικό και πώς η επέμβαση του κράτους στηρίζεται σ'ένα σύστημα διαμεσολαβήσεων-ρυθμίσεων ανάμεσα στο οικονομικό, το μη οικονομικό και το πολιτικό.

Η διερεύνηση των αιτίων ανάπτυξης του κράτους-πρόνοιας αλλά και της διαφορετικής μορφής που έλαβε σε διάφορες χώρες μπορεί να γίνει στη βάση της ανάλυσης των σχέσεων που υπάρχουν ανάμεσα στο οικονομικό, στο μη οικονομικό

και στο πολιτικό³⁶. Η ανάλυση της έννοιας της μισθωτής σχέσης (rapport salarial) εκφράζει και ενώνει ταυτόχρονα τους τρεις αυτούς χώρους : τον οικονομικό, το μη οικονομικό και το πολιτικό. Κατά συνέπεια η διαδικασία ανάπτυξης του κράτους-πρόνοιας μπορεί να διερευνηθεί και να ερμηνευθεί αναλύοντας τη σχέση ανάμεσα στη μισθωτή εργασία, το άτομο, την κοινωνία και το κράτος.

5.2. Συγκρότηση του κράτους-πρόνοιας στην Ελλάδα.³⁷

Υποστηρίζεται από πολλά άτομα ότι στην Ελλάδα το κράτος-πρόνοιας δεν αναπτύχθηκε πολύ κατά τη μεταπολεμική περίοδο. Ιδιαίτερα όμως δόθηκε έμφαση στην επέκταση της συλλογικής κατανάλωσης και στην ανάπτυξή του κατά τη μετά το 1974 περίοδο. Δηλαδή το κράτος-πρόνοιας αναπτύσσεται στην Ελλάδα σε μία περίοδο όπου διεθνώς εισέρχεται σε κρίση. Μία σειρά δεδομένων όπως χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης της παραγωγικής διαδικασίας, περιορισμένη του κεφαλαίου, χαμηλό ποσοστό μισθωτής εργασίας, διευρυμένη οικογένεια εμπόδισαν την ανάπτυξή του (Μαλούτας και Οικονόμου 1988). Ολοι αυτοί οι παράγοντες όχι μόνο καθυστέρησαν την εμφάνισή του στην Ελλάδα, αλλά και σε συνδιασμό με τη διεθνή κατάσταση εμπόδισαν την πλήρη ανάπτυξή του. Έτσι το κράτος-πρόνοιας στην Ελλάδα πέρασε από την υπανάπτυξη στην κρίση. Αποδεικτικά στοιχεία της παραπάνω άποψης είναι η κακή και μη ολοκληρωμένη λειτουργία ορισμένων υπηρεσιών που το χαρακτηρίζουν.

Το κράτος-πρόνοιας εμφανίστηκε αργά στην Ελλάδα γιατί άργησαν να ολοκληρωθούν τα στοιχεία εκείνα που το συγκροτούν. Οι υποθέσεις περί ομοιογένειας της κοινωνίας και περί διαφορετικής σχέσης ανάμεσα στο άτομο και την κοινωνία δεν υπήρχαν, ή υπήρχαν με διαφορετική μορφή λόγω των ιδιομορφιών σχηματισμού τους. Αμέσως μετά τη λήξη του εμφυλίου πολέμου η αντίληψη περί ομοιογενούς κοινωνίας μάλλον ήταν άτοπη. Ταυτόχρονα το πολιτικό καθεστώς αναζητώντας τη νομιμοποίησή του μέσα από τις μικροαστικές κοινωνικές ομάδες αναγκάστηκε να πάρει μια σειρά μέτρων (Χλέτσος 1989α) όπου στήριζαν για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα αυτές τις μάζες οι οποίες αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα εμφάνισής του. Οι μισθωτοί μη έχοντας άλλο τρόπο κοινωνικοποίησής τους, κοινωνικοποιούνται μέσα από το κράτος και κυρίως μέσα από το κράτος-πρόνοιας. Αντίθετα οι μικροαστικές μάζες κοινωνικοποιούνται μέσα από την αγορά κυρίως ως κάτοχοι κεφαλαίου. Έχοντας δύο κύριους τρόπους κοινωνικοποίησης, τον οικονομικό και τον πολιτικό, το κράτος-πρόνοιας αποτελεί τον πολιτικό τρόπο κοινωνικοποίησης μιας μερίδας του πληθυσμού που δεν είναι κάτοχοι κεφαλαίου. Όταν λέμε κοινωνικοποίηση εννοούμε την ένταξη του ατόμου μέσα σ'ένα σύνολο που διέπεται από κάποιους κανόνες-νόμους.

³⁶ Ως οικονομικό θεωρείται ένα πλέγμα σχέσεων που οικοδομούνται γύρω από την επιχείρηση και την αγορά. Ως μη οικονομικό θεωρείται ένα πλέγμα σχέσεων που οικοδομούνται γύρω από την οικογένεια και ως πολιτικό θεωρείται ένα πλέγμα σχέσεων που οικοδομούνται γύρω από το κράτος.

³⁷http://www.econ.uoi.gr/eeokp/gr/dialekseis_seminaria/seminaria_mathimata/kratos_pronias/ili_mathimatos/kefalaiol.pdf

5.3. Μοντέλα και συστήματα υγείας³⁸

Τέσσερα είναι τα βασικότερα πρότυπα οργάνωσης και διοίκησης των συστημάτων υγείας. Το πρώτο αναφέρεται στο αγγλοσαξονικό μοντέλο, το οποίο αναπτύχθηκε στην Αγγλία από τον Sir William Beveridge. Οι πρωτανεύουσες αρχές είναι η διασφάλιση της ίσης πρόσβασης στις υπηρεσίες υγείας, η κοινωνική ισότητα, η αποτελεσματικότητα στη διαχείριση των πόρων και η γεωγραφική αποκέντρωση των υπηρεσιών υγείας. Η Αγγλία και η Ιρλανδία αποτελούν τις πιο αντιπροσωπευτικές χώρες του αγγλοσαξονικού μοντέλου.

Το δεύτερο σύστημα ονομάζεται ηπειρωτικό μοντέλο και αναφέρεται στην πολιτική φιλοσοφία και τις μεταρρυθμίσεις που πρότεινε ο Bismark το 1883. Η βασική ιδέα του ήταν η δημιουργία ενός ασφαλιστικού συστήματος το οποίο θα βασιζόταν στην αυτονομία και την αυτοδιαχείριση των επιμέρους εργατικών και επαγγελματικών ασφαλιστικών ταμείων. Η Γερμανία και οι άλλες χώρες της Κεντρικής Ευρώπης υιοθέτησαν αυτό το σύστημα.

Το τρίτο πρότυπο αναφέρεται στο σκανδιναβικό μοντέλο, όπου η κεντρική και κυρίως η τοπική αυτοδιοίκηση είναι επιφορτισμένες με την οικονομική διαχείριση και αξιολόγηση του συστήματος κοινωνικής και υγειονομικής φροντίδας. Η Σουηδία, με τη Δανία και τις άλλες σκανδιναβικές χώρες έχουν υιοθετήσει αυτή τη φιλοσοφία.

Τέλος, το νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο αποτελεί ένα αυτόνομο πρότυπο οργάνωσης υπηρεσιών υγείας. Το μοντέλο αυτό έχει τις ρίζες του τόσο στη φιλοσοφία του Beveridge όσο και του Bismark. Όλες οι χώρες της Νότιας Ευρώπης έχουν την μεταπολεμική εμπειρία εξόδου από ολοκληρωτικά καθεστώτα και μετάβασης σε κοινοβουλευτικά δημοκρατικά συστήματα. Οι μεταρρυθμίσεις που έγιναν στις χώρες της Νότιας Ευρώπης κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70 και του '80 είχε ως στόχο την καθιέρωση ενός Εθνικού Συστήματος Υγείας. Το πρότυπο οργάνωσης βασίστηκε στο αγγλοσαξονικό μοντέλο. Ωστόσο, πολιτικοί και ιστορικοί λόγοι συνέβαλαν στη μερική υιοθέτηση του μοντέλου αυτού με αποτέλεσμα την αναποτελεσματική διαχείριση των περιορισμένων πόρων.

- **Η υγεία στις ΗΠΑ**

Το σύστημα υγείας στις ΗΠΑ αποτελεί παραλλαγή του μοντέλου Bismark, με έμφαση όμως στην ιδιωτική ασφάλιση αντί για την κοινωνική. Η κοινωνική ασφάλιση υγείας στις ΗΠΑ καλύπτει μόνο ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού (ηλικιωμένοι, ανάπηροι, μητέρες με χαμηλό εισόδημα). Συγκεκριμένα καλύπτονται από τα πρόγραμμα Medicare και Medicaid. Το 65% του πληθυσμού έχει ιδιωτική ασφάλιση, ενώ περίπου οι δύο στους δέκα είναι ανασφάλιστοι.

Οι δαπάνες υγείας στις ΗΠΑ _ οι υψηλότερες στον κόσμο _ καλύπτονται κατά 45% από κρατικούς πόρους, κυρίως για τη χρηματοδότηση των προγραμμάτων Medicare

³⁸<http://www.healthview.gr/%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%B5%CF%87%CF%8C%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF/%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF/1260/%CF%83%CF%85%CF%83%CF%84%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%85%CE%B3%CE%B5%CE%AF%CE%B1%CF%82>

και Medicaid, και το υπόλοιπο 55% από ιδιωτικές δαπάνες (ιδιωτική ασφάλιση και άμεσες πληρωμές).

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των υπηρεσιών υγείας στις ΗΠΑ αποτελεί επίσης η ύπαρξη συστημάτων οργανωμένης (ή κατευθυνόμενης) φροντίδας υγείας (managed care), που αποτελούν συνδρομητικά ιατρικοασφαλιστικά συμπλέγματα. Τα συστήματα αυτά, που λειτουργούν με διάφορες οργανωτικές παραλλαγές, παρέχουν στους ασφαλισμένους πλήρη πρωτοβάθμια και νοσοκομειακή κάλυψη έναντι προκαθορισμένης μηνιαίας ή ετήσιας συνδρομής.

Το 70% των νοσοκομείων είναι κοινωφελή μη κερδοσκοπικά ιδρύματα, ιδιωτικά, κοινοτικά ή ακαδημαϊκά. Τα περισσότερα νοσοκομεία χαρακτηρίζονται από τις υψηλές επενδύσεις στην ακριβή τεχνολογία και από την ύπαρξη αυστηρών κριτηρίων ποιότητας. Παρόλα αυτά, η διαφοροποίηση στην κλινική πρακτική για τις ίδιες νοσολογικές κατηγορίες κυμαίνεται μέχρι και 40%.

Οι περισσότεροι γιατροί αμειβονται κατά πράξη, αλλά τόσο οι αμοιβές τους όσο και το περιεχόμενο της πρακτικής τους υπόκειται σε αυστηρούς ελέγχους και αυστηρές ποινικές κυρώσεις.

Σε ότι αφορά την Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας, παρέχεται κυρίως από ιδιώτες γιατρούς στα ιδιωτικά τους ιατρεία. Την τελευταία δεκαετία έχουν αρχίσει να δημιουργούνται κέντρα υγείας, ειδικά κέντρα, χειρουργεία και κλινικές ημέρας, κέντρα οικογενειακού προγραμματισμού κ.ά. Ιδιαίτερη επίσης έμφαση δίνεται στην πρόληψη και στην προαγωγή και αγωγή υγείας.

- **Η υγεία στον Καναδά**

Το σύστημα υγείας στον Καναδά ανήκει στην κατηγορία του μοντέλου Beveridge. Οι υπηρεσίες υγείας παρέχονται κυρίως από περιφερειακούς οργανισμούς, που λειτουργούν υπό την ευθύνη 12 περιφερειακών αρχών.

Η χρηματοδότηση του εθνικού συστήματος στηρίζεται κυρίως στη γενική φορολογία (89,6%). Οι υπόλοιποι πόροι προέρχονται από την ιδιωτική ασφάλιση και από εργοδότες για πρόσθετες παροχές. Ο Καναδάς υπήρξε το πρώτο κράτος στον κόσμο, το οποίο στήριξε το σύστημα υγείας στην παραδοχή που διατυπώθηκε το 1974 (Lalonde Report) ότι η υγεία είναι προϊόν του τρόπου ζωής, του περιβάλλοντος, της βιολογίας και των υπηρεσιών υγείας. Είναι επίσης από τις πρώτες χώρες που οργάνωσαν δίκτυα πρωτοβάθμιας και νοσοκομειακής περίθαλψης.

Τα Νοσοκομεία του Καναδά σε ποσοστό 95% είναι μη κερδοσκοπικά ιδρύματα, που διοικούνται από τις τοπικές αρχές ή τα Διοικητικά Συμβούλια κοινωφελών οργανισμών. Οι κερδοσκοπικές υπηρεσίες περιορίζονται κυρίως στον τομέα των μονάδων χρονίως πασχόντων ή ειδικών κέντρων (π.χ. αποτοξίνωσης).

Το κόστος των Νοσοκομείων καλύπτεται από τις τοπικές αρχές βάσει σφαιρικών προϋπολογισμών, που καταρτίζονται ανάλογα με τις διαγνωστικές κατηγορίες των νοσηλευόμενων ασθενών.

Η Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας παρέχεται κυρίως από γενικούς και οικογενειακούς γιατρούς, πολλοί από τους οποίους εργάζονται σε κοινοτικά κέντρα υγείας. Οι

συγκεκριμένοι γιατροί ελέγχουν τη χρήση των υπηρεσιών υγείας (gatekeeping), ενώ απολαμβάνουν σημαντική αυτονομία στην άσκηση του έργου τους.

Ο τομέας της πρόληψης και της προαγωγής υγείας είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένος, καθώς και ο τομέας των νέων εξωνοσοκομειακών υπηρεσιών, όπως είναι η φροντίδα στην κοινότητα (community care) και οι μονάδες άμεσης πρόσβασης (one-stop-shopping).

Οι περισσότεροι γιατροί είναι γενικοί ή οικογενειακοί γιατροί. Το 99% των γιατρών συμμετέχει στο δημόσιο σύστημα υγείας και αμείβεται κατά πράξη από τις τοπικές αρχές. Πολλοί ειδικοί γιατροί ασκούν και ιδιωτική ιατρική, συνεργαζόμενοι με τα νοσοκομεία.

- **Ιταλικό σύστημα υγείας**

Το σύστημα υγείας της Ιταλίας ανήκει, από το 1979 που δημιουργήθηκε Εθνικό Σύστημα Υγείας, στην κατηγορία του μοντέλου Beveridge, το οποίο παρέχει δωρεάν υπηρεσίες σε κάθε δικαιούχο. Το σύστημα είναι αποκεντρωμένο και οι αρχές κάθε περιφέρειας διαδραματίζουν αποφασιστικό ρόλο στη διοίκηση των υπηρεσιών υγείας. Οι τομείς υγείας χρηματοδοτούνται από τις περιφέρειες με σφαιρικούς προϋπολογισμούς ανάλογα με τον πληθυσμό ευθύνης τους. Όπως και στην Ισπανία, έτσι και στην Ιταλία η ιδιωτική ασφάλιση έχει συμπληρωματικό ρόλο. Τα Νοσηλευτικά Ιδρύματα του Εθνικού Συστήματος Υγείας είναι δημόσια. Λειτουργούν όμως, και Ιδιωτικά Νοσοκομεία.

Από το 1995, τα δημόσια νοσοκομεία πληρώνονται κατά πράξη, που υπολογίζεται με βάση τη σύνθεση των διαγνωστικών ομάδων των ασθενών που νοσηλεύουν. Οι αμοιβές για κάθε διαγνωστική κατηγορία νοσηλευόμενων ασθενών διαφοροποιούνται και κατά περιφέρεια, σε ορισμένες από τις οποίες ισχύει η πληρωμή κατά πράξη.

Στο πλαίσιο του νοσοκομειακού συστήματος λειτουργεί ένα δίκτυο δημόσιων και ιδιωτικών ερευνητικών νοσοκομείων, που χρηματοδοτούνται από το κράτος για την ανάπτυξη της έρευνας και της κλινικής πρακτικής.

Η Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας παρέχεται κυρίως από γενικούς γιατρούς, οι οποίοι είναι ιδιώτες. Οι γενικοί γιατροί ασκούν έλεγχο στη χρήση των υπηρεσιών υγείας (gatekeeping). Εκτός ΕΣΥ υπάρχουν ιδιώτες γιατροί που παρέχουν πρωτοβάθμιες υπηρεσίες, κυρίως στα ιδιωτικά τους ιατρεία. Κάθε πολίτης επιλέγει ελεύθερα το γενικό γιατρό, αρκεί να μην έχει συμπληρωθεί η λίστα του.

Οι γενικοί γιατροί που παρέχουν υπηρεσίες πρωτοβάθμιας περίθαλψης στο πλαίσιο του ΕΣΥ αμείβονται με ένα μικτό σύστημα πληρωμής, που βασίζεται σε κατά κεφαλή αποδοχές ανάλογα με το μέγεθος της λίστας κάθε γιατρού, αλλά και σε αμοιβή κατά πράξη για ορισμένες ιατρικές πράξεις.

- **Το βρετανικό μοντέλο**

Το σύστημα υγείας στη Μεγάλη Βρετανία αποτελεί κλασικό παράδειγμα του μοντέλου Beveridge. Το Εθνικό Σύστημα Υγείας (NHS) ιδρύθηκε το 1947 και έκτοτε αποτελεί σημείο αναφοράς για πολλές άλλες χώρες. Η χρηματοδότηση του NHS προέρχεται από τη γενική φορολογία κατά 79%, από την κοινωνική ασφάλιση κατά

16% και το υπόλοιπο 5% από ιδιωτικές πληρωμές. Οι πόροι από τη φορολογία κατανέμονται από το NHS άμεσα στις Περιφερειακές Υγειονομικές Αρχές (District Health Authorities, DHA) και έμμεσα, διαμέσου αυτών, στα fundholders των γενικών γιατρών (GP's fundholders) και τις Τοπικές Υγειονομικές Αρχές (Local Health Authorities, LHA). Οι LHA και τα fundholders αγοράζουν υπηρεσίες υγείας για τον εγγεγραμμένο πληθυσμό τους από τα δημόσια ή ιδιωτικά νοσοκομεία και τις κοινοτικές υπηρεσίες.

Ο διαχωρισμός αυτός, ανάμεσα σε αγοραστές και προμηθευτές, εφαρμόστηκε στη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, προκειμένου να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις ελεγχόμενου ανταγωνισμού, με σκοπό τη συγκράτηση του κόστους και τη βελτίωση της ποιότητας.

Το 1995, τα νοσοκομεία του NHS εντάχθηκαν σε νοσοκομειακούς οργανισμούς δημιουργώντας 450 νοσοκομειακά συγκροτήματα, με περίπου 1600 νοσοκομεία, τα οποία απολαμβάνουν σημαντικής διοικητικής αυτονομίας. Εκτός των δημόσιων, λειτουργούν και λίγα ιδιωτικά νοσοκομεία, που καλύπτουν το 6% του συνόλου των κλινών.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση των εισαγωγών και μείωση των κλινών, με παράλληλη μείωση της μέσης διάρκειας νοσηλείας.

Ο τρόπος πληρωμής των νοσοκομείων έχει αλλάξει τα τελευταία χρόνια, από σφαιρικούς προϋπολογισμούς σε σύστημα συμβάσεων (contracting) μεταξύ νοσοκομείων και LHA ή GP's fundholders, το οποίο βασίζεται σε αμοιβές κατά πράξη ή αμοιβές ανάλογα με τις διαγνωστικές κατηγορίες των νοσηλευόμενων ασθενών. Επίσης, το 5% περίπου των κρεβατιών στα δημόσια νοσοκομεία διατίθενται για τη νοσηλεία ιδιωτικών ασθενών.

Η Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας, που παρέχεται από το NHS, στηρίζεται στον παραδοσιακό θεσμό των γενικών γιατρών (General Practitioners, GP's). Οι γενικοί γιατροί, που καλύπτουν τις ανάγκες πρωτοβάθμιας φροντίδας του 97% του πληθυσμού, είναι ιδιώτες γιατροί, που εργάζονται κατά κανόνα στα ιδιωτικά τους ιατρεία (solo practice), ενώ ορισμένοι σε ομαδική βάση (group practice). Ασκούν έλεγχο στη χρήση των υπηρεσιών υγείας (gatekeeping), ενώ παράλληλα διαχειρίζονται πόρους για την αγορά νοσοκομειακών και άλλων υπηρεσιών για τον πληθυσμό ευθύνης τους, είτε μέσω των GP's fundholders, είτε μέσω των πρωτοβάθμιων ομάδων υγείας (primary health groups).

Οι γενικοί γιατροί αμείβονται κατά κεφαλή και κατά πράξη για ορισμένες πράξεις, ενώ οι νοσοκομειακοί γιατροί του NHS με μισθό (60%) ή με συμβάσεις για συγκεκριμένο έργο. Τα τελευταία χρόνια, πολλοί γιατροί του NHS δουλεύουν συμπληρωματικά και στον ιδιωτικό τομέα.

- **Το γαλλικό Σύστημα Υγείας**

Το σύστημα υγείας στη Γαλλία αποτελεί ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα του μοντέλου Bismark, που στηρίζεται στη χρηματοδότηση της κοινωνικής ασφάλισης, με ισχυρό όμως τον κεντρικό κυβερνητικό έλεγχο. Οι

δαπάνες υγείας στη Γαλλία καταβάλλονται κατά 76% από υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση, ενώ το υπόλοιπο 24% καταβάλλεται κυρίως από την ιδιωτική ασφάλιση.

Η κοινωνική ασφάλιση, η οποία χαρακτηρίζεται από τις υψηλότερες συνεισφορές εργοδοσίας - εργαζομένων στην Ευρώπη, με ποσοστό 19%, καλύπτει, ανάλογα με την περίπτωση, από 40% - 100% των υγειονομικών δαπανών. Το γεγονός αυτό έχει οδηγήσει τα τελευταία χρόνια σε σημαντική ανάπτυξη της ιδιωτικής ασφάλισης.

Το 64,7% των γαλλικών νοσοκομείων ανήκουν στο δημόσιο, το 15,3% στον κερδοσκοπικό ιδιωτικό τομέα και το 20% σε ιδιωτικούς, μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς.

Το 1996 δημιουργήθηκαν αποκεντρωμένοι περιφερειακοί νοσοκομειακοί οργανισμοί με μεγαλύτερη διοικητική και διαχειριστική αυτονομία.

Τα δημόσια νοσοκομεία αμείβονται με προοπτικούς σφαιρικούς προϋπολογισμούς με βάση το ποσοστό χρηματοδότησής τους από την κοινωνική ασφάλιση. Κάθε ταμείο κοινωνικής ασφάλισης πληρώνει κατόπιν διαπραγματεύσεων, ανάλογα με τις ημέρες νοσηλείας των ασφαλισμένων του κατά την αμέσως προηγούμενη ετήσια χρήση. Οι σφαιρικοί προϋπολογισμοί καλύπτουν το 90% της νοσοκομειακής χρηματοδότησης, ενώ το υπόλοιπο 10% προέρχεται από ιδιωτικές πληρωμές.

Η πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας (ΠΦΥ) στη Γαλλία παρέχεται κυρίως από ιδιώτες γιατρούς. Κάθε ασφαλισμένος επιλέγει ελεύθερα τον γιατρό του, ενώ παράλληλα του παρέχεται η δυνατότητα ελεύθερης πρόσβασης σε ειδικευμένους γιατρούς.

Για τον έλεγχο των ιδιωτών γιατρών στην ΠΦΥ, που αμείβονται κατά πράξη, έχουν καθιερωθεί ιατρικά πρωτόκολλα, ενώ προβλέπονται ποινές για προκλητή ζήτηση (υπερκατανάλωση). Γενικότερα, ο τομέας του ποιοτικού ελέγχου και της διαπίστευσης στη Γαλλία έχει αναβαθμιστεί τα τελευταία χρόνια με τη δημιουργία ενός ειδικού φορέα (Agence Nationale d' Accreditation et d' Evaluation en Sante).

- **Το γερμανικό μοντέλο**

Η Γερμανία αποτελεί το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα του μοντέλου Bismark, το οποίο ιδρύθηκε στη χώρα στα τέλη του 19ου αιώνα. Οι δαπάνες υγείας στη Γερμανία καταβάλλονται κατά 56% από την κοινωνική ασφάλιση, κατά 19% από τη γενική φορολογία, ενώ το υπόλοιπο 24,5% αφορά ιδιωτικές δαπάνες. Η κοινωνική ασφάλιση παρέχεται από 453 ταμεία υγείας και 52 ιδιωτικούς ασφαλιστικούς φορείς. Το 50% των ασφαλισμένων στα Ταμεία Υγείας (κυρίως οι υψηλόμισθοι) μπορούν να επιλέξουν το ταμείο τους και το 40% αυτών μπορούν να επιλέξουν ιδιωτική ασφάλιση.

Την ευθύνη επενδύσεων κεφαλαίου στα δημόσια και ιδιωτικά νοσοκομεία έχουν οι αρχές των 16 κρατιδίων, που διαχειρίζονται τους επιμέρους φορολογικούς προϋπολογισμούς. Η χρηματοδότηση των λειτουργικών δαπανών των νοσοκομείων προέρχεται επίσης από τα ταμεία υγείας και τις ιδιωτικές πληρωμές και καθορίζεται με βάση συμφωνηθέν νοσήλιο στο πλαίσιο σφαιρικών προοπτικών προϋπολογισμών. Η εισαγωγή στα νοσοκομεία γίνεται ύστερα από παραπομπή γενικού ή ειδικού γιατρού.

Η Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας παρέχεται κυρίως από ιδιώτες γιατρούς, το 75% των οποίων έχει δικό του ιατρείο (solo practice) και το 25% συσσεγάζεται με άλλους γιατρούς (group practice). Το 5% των ιδιωτών γιατρών έχουν δικαίωμα να περιθάλλουν τους ασθενείς τους σε νοσοκομείο. Κάθε ασφαλισμένος επιλέγει ελεύθερα το γενικό γιατρό από τη λίστα των συμβεβλημένων με το ταμείο του, ενώ του παρέχεται δυνατότητα ελεύθερης πρόσβασης και στους συμβεβλημένους γιατρούς ειδικοτήτων.

Στην πρωτοβάθμια περίθαλψη οι γιατροί αμείβονται κατά πράξη, με τιμές που καθορίζονται ύστερα από διαπραγματεύσεις των ταμείων υγείας με τα τοπικά σωματεία των γιατρών κάθε χρόνο. Η διαδικασία αμοιβής των γιατρών ελέγχεται μέσω σφαιρικών προϋπολογισμών για όλους τους γιατρούς κάθε τοπικής ένωσης, με ένα σύστημα βαθμών για 2500 ιατρικές πράξεις, σύμφωνα με το οποίο μειώνεται η τιμή ανά βαθμό σε υπέρβαση της κατανάλωσης.

- **Το ισπανικό ΕΣΥ**

Στην Ισπανία, από τη δεκαετία του '80, λειτουργεί εθνικό σύστημα υγείας στο πλαίσιο του μοντέλου Beveridge. Το Εθνικό Σύστημα Υγείας παρέχει δωρεάν σε όλους τους ισπανούς πολίτες πρωτοβάθμιες, δευτεροβάθμιες και τριτοβάθμιες υπηρεσίες περίθαλψης. Η ιδιωτική ασφάλιση καλύπτει περίπου το 10% του πληθυσμού.

Η χρηματοδότηση του συστήματος προέρχεται κυρίως από τη γενική φορολογία. Η κυβέρνηση συγκροτεί περιφερειακούς προϋπολογισμούς υγείας για καθεμιά από τις 17 ημιαυτόνομες περιφέρειες, ανάλογα με τον πληθυσμό της. Σε κάθε περιφέρεια τα αρμόδια όργανα διοικούν τις υπηρεσίες υγείας, οι οποίες εντάσσονται σε διαφορετικές «περιοχές» υγείας (health areas), που καλύπτουν πληθυσμούς 200.000-250.000 κατοίκων. Κάθε «περιοχή» υγείας χωρίζεται σε ζώνες (health zones), που καλύπτουν πληθυσμούς 5.000 - 25.000 κατοίκων. Στις 10 από τις 17 περιφέρειες, ο ρόλος του κράτους παραμένει σημαντικός (37% του πληθυσμού).

Τα Νοσοκομεία σε ποσοστό 80% ανήκουν στο δημόσιο τομέα και 20% στον ιδιωτικό. Κάθε νοσοκομείο έχει τη δική του διοίκηση. Στον ιδιωτικό τομέα έχουν αναπτυχθεί ορισμένα μεγάλα ιατροασφαλιστικά συμπλέγματα στα πρότυπα της οργανωμένης φροντίδας των ΗΠΑ.

Η Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας παρέχεται από δημόσια κέντρα υγείας και γενικούς γιατρούς. Κάθε κέντρο υγείας αντιστοιχεί σε μια «ζώνη υγείας», η οποία έχει την ευθύνη διοίκησής του. Οι γενικοί γιατροί παρέχουν τις υπηρεσίες τους και στα ιατρεία τους σε ατομική (solo practice) ή ομαδική βάση (group practice).

- **Το σκανδιναβικό μοντέλο**

Το σύστημα υγείας στη Σουηδία στηρίζεται στο εθνικό σύστημα υγείας (μοντέλο Beveridge) με περιφερειακή οργάνωση, το οποίο χρηματοδοτείται κατά 78% από τη γενική φορολογία και την κοινωνική ασφάλιση και κατά 22% από ιδιωτικές πληρωμές.

Η ιδιωτική ασφάλιση είναι ιδιαίτερα περιορισμένη και η συμβολή της στη χρηματοδότηση των υπηρεσιών υγείας δεν υπερβαίνει το 1% των δαπανών. Περίπου στο 20% των ιατρικών πληρωμών (συμπεριλαμβανομένων φαρμάκων και οδοντιατρικών υπηρεσιών) συμμετέχει και ο ίδιος ο ασθενής (co-payment).

Τόσο η χρηματοδότηση όσο και η διοίκηση των υπηρεσιών υγείας ασκείται από τις τοπικές αρχές, που συγκροτούνται σε 21 περιφερειακά και 289 δημοτικά συμβούλια. Κάθε περιφερειακό συμβούλιο χωρίζεται σε περιοχές υγειονομικής περίθαλψης, οι οποίες αποτελούνται συνήθως από ένα νοσοκομείο και ορισμένους τομείς πρωτοβάθμιας περίθαλψης. Κάθε τομέας πρωτοβάθμιας περίθαλψης χωρίζεται σε υποτομείς, που αντιστοιχούν στους επιμέρους δήμους της χώρας.

Η κυβέρνηση χρηματοδοτεί τη δημόσια υγεία, την ιατρική έρευνα και τα ακαδημαϊκά νοσοκομεία.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 επιχειρήθηκε, όπως και στη Μεγάλη Βρετανία, διαχωρισμός αγοραστών και προμηθευτών, ενώ παράλληλα δόθηκαν κίνητρα για την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα, στον οποίο περιλαμβάνονται ξενώνες ήπιας νοσηλείας και μικρά νοσοκομεία (<50 κλίνες).

Τα Νοσοκομεία, τόσο τα περιφερειακά-ακαδημαϊκά όσο και τα τοπικά, λειτουργούν υπό την ευθύνη των περιφερειακών συμβουλίων. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η διοίκηση των νοσοκομείων έχει παραχωρηθεί σε ιδιωτικούς, κερδοσκοπικούς ή μη κερδοσκοπικούς φορείς.

Η Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας παρέχεται από γενικούς γιατρούς και κέντρα υγείας, καθένα από τα οποία παρέχει υπηρεσίες σε πληθυσμό 10.000 - 50.000 ατόμων. Τα κέντρα υγείας είναι στελεχωμένα κυρίως με γενικούς γιατρούς, νοσηλευτές δημόσιας υγείας και μαίες. Οι ασθενείς μπορούν και επιλέγουν το κέντρο υγείας, τον οικογενειακό τους γιατρό και το νοσοκομείο της προτίμησής τους.

Η χρήση των υπηρεσιών πρωτοβάθμιας περίθαλψης είναι περιορισμένη σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες, γιατί το 46% των πρωτοβάθμιων επισκέψεων πραγματοποιείται στα ιατρεία των νοσοκομείων.

Μόνο το 15% των γιατρών είναι ιδιώτες γιατροί που έχουν σύμβαση με τον δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα. Οι υπόλοιποι γιατροί είναι είτε έμμισθοι δημόσιοι υπάλληλοι (κυρίως οι νοσοκομειακοί) ή αμείβονται κατά κεφαλή (κυρίως οι γενικοί γιατροί). Οι γιατροί στην Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας πρέπει να έχουν την ειδικότητα της Γενικής Ιατρικής.

- **Το σύστημα υγείας της Ολλανδίας**

Το σύστημα υγείας στην Ολλανδία ανήκει στην κατηγορία της κοινωνικής ασφάλισης (μοντέλο Bismark), με ισχυρή παρουσία της ιδιωτικής ασφάλισης. Η κοινωνική ασφάλιση καλύπτει το 70% του πληθυσμού για οξέα περιστατικά και το 100% του πληθυσμού για χρόνια νοσήματα. Το 35% του πληθυσμού που δεν καλύπτεται για τα οξέα περιστατικά από την κοινωνική ασφάλιση, κυρίως οι υψηλόμισθοι, καταφεύγει σε επιπρόσθετη ιδιωτική ασφάλιση.

Σε ξεχωριστό ασφαλιστικό σχήμα υπάγονται οι δημόσιοι υπάλληλοι των περιφερειακών υπηρεσιών (5% του πληθυσμού).

Τα περισσότερα νοσοκομεία στην Ολλανδία ανήκουν σε ιδιωτικούς μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς. Τα νοσοκομεία πληρώνονται βάσει σφαιρικών προϋπολογισμών, τους οποίους καθορίζει η κυβέρνηση μετά από διαπραγματεύσεις με τους φορείς της κοινωνικής ασφάλισης.

Η Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας παρέχεται κυρίως από τους γενικούς γιατρούς, οι οποίοι είναι ιδιώτες με λίστες εγγεγραμμένου πληθυσμού. Οι γενικοί γιατροί, που εργάζονται μόνοι τους (54%) ή ομαδικά (46%), ασκούν έλεγχο στη χρήση των υπηρεσιών υγείας (gatekeeping). Για τους ασθενείς με ιδιωτική ασφάλιση αμείβονται κατά πράξη.

Περίληψη~Συμπεράσματα:

Στόχος της εργασίας είναι η διερεύνηση των ιστορικών εξελίξεων που διαφοροποίησαν την έννοια του κράτους και του πολίτη στα διάφορα κράτη της Ευρώπης και οδήγησαν στην δημιουργία των τεσσάρων μοντέλων κράτους πρόνοιας στο Δυτικό κόσμο.

Μία πρώτη φιλοσοφική θεμελίωση του κράτους πρόνοιας, εντοπίζεται στον διευρυμένο ορισμό του κράτους πρόνοιας, ο οποίος αναφέρει ότι κάθε μορφή κοινωνίας φροντίζει για την ευημερία των μελών της. Από την αρχαιότητα συναντούμε νόμους για την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων, και την διασφάλιση των απαραίτητων για τη διαβίωση του πληθυσμού.

Αν θέλουμε να δώσουμε τον ορισμό της έννοιας «κοινωνικό πρόβλημα», θα λέγαμε ότι είναι η κατάσταση σύμφωνα με την οποία ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού την θεωρεί ανεπιθύμητη και επιδιώκει την αντιμετώπισή της με συλλογικά μέτρα, διότι εκλαμβάνεται και πιστεύεται σαν αιτία κοινωνικών δεινών.

Στη συνέχεια, διακρίνουμε επιλεκτικά κάποια σημαντικά ιστορικά γεγονότα που καθόρισαν τις πολιτικές διαφορές ανάμεσα στη Γερμανία, τη Γαλλία και την Αγγλία. Η Γερμανία και η Γαλλία, δημιουργήθηκαν από τη διαίρεση της Φραγκικής αυτοκρατορίας του Καρλομάγνου και στην ιστορία τους διακρίνουμε έντονες εσωτερικές διαμάχες για θρησκευτικές αντιλήψεις και φεουδαρχικά συμφέροντα. Στις χώρες αυτές άνθισε ο προστατευτισμός στην οικονομία και η αυταρχική διακυβέρνηση στο πολιτικό γίγνεσθαι.

Στον αντίποδα, στην Αγγλία ήδη μετά τον Cromwell (1658) το κοινοβούλιο είχε την εξουσία. Η πολιτική εξέλιξη της Βρετανίας εξηγείται από το γεγονός ότι η χώρα αυτή είχε ταχύτερα εκδημοκρατιστεί (σε αντίθεση με τα ημιφεουδαρχικά κατάλοιπα που ταλάνιζαν την Ηπειρωτική Ευρώπη). Οι θεωρίες του Smith έγιναν αμέσως αποδεκτές από το υπάρχον πολιτικό σύστημα, κάτι που θα καθυστερούσε για πενήντα και πλέον έτη στην ηπειρωτική Ευρώπη, όπου θα κυριαρχούσαν οι απόψεις του List και της Ιστορικής Σχολής.

Αυτές οι διαφορές δημιούργησαν ουσιαστικά δύο διαφορετικές αντιλήψεις περί του κράτους ή πιο σωστά δύο ιδεολογίες. Της φιλελεύθερης (ατομιστικής) άποψης, που πηγάζει από την ανερχόμενη εκβιομηχάνιση και της παλαιότερης της συλλογικής, αυτής που είχε επικρατήσει στον ύστερο Μεσαίωνα. Κατ' ουσίαν πάντοτε υπήρχαν και οι δύο θέσεις και θα μπορούσε να ισχυρισθεί κάποιος ότι η όλη ιστορία εν πολλοίς περιστρέφεται περί της διαμάχης των δύο, που συνιστά ένα από τα βασικά κριτήρια εμφάνισης και εξέλιξης του πολιτισμού.

Η ανάδυση του καπιταλισμού ως κοινωνικοοικονομικό σύστημα συνοδεύτηκε με την ανάδυση του φιλελευθερισμού ως ιδεολογίας της αστικής τάξης, τον 18ο αιώνα. Για την τότε περίοδο η ιδεολογία του φιλελευθερισμού διαδραμάτισε προοδευτικό ρόλο, αφού συνέβαλλε στο να ηττηθεί η θεοκρατική αντίληψη της φεουδαρχίας από τις χώρες της Ευρώπης μέσω του Αστικού Διαφωτισμού.

Έπειτα, αναλύοντας τη Βιομηχανική Επανάσταση αντιλαμβανόμαστε ότι αποτέλεσε ένα κομβικό σημείο που άλλαξε το τρόπο ζωής των ανθρώπων. Οικονομικοί,

κοινωνικοί, πολιτικοί και δημογραφικοί μετασχηματισμοί, καθώς και νέες τεχνολογίες και ριζικές αλλαγές στην εργασία θέτουν νέες βάσεις στη κοινωνία και συντελούν στην εμφάνιση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, σηματοδοτώντας τη σημαίνουσα οριστική μετάβαση από την φεουδαρχία στον καπιταλισμό. Η μισθωτή εργασία αποτελεί το κυρίαρχο γνώρισμα που διαφοροποιεί τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής από τους προηγούμενους.

Μέχρι το 1936 η φιλελεύθερη αντίληψη υποστήριζε ότι οι μηχανισμοί της αγοράς κατανέμουν άριστα τους παραγωγικούς πόρους και η οικονομία διαθέτει αυτόματους σταθεροποιητικούς μηχανισμούς. Η κρίση του 1929 με τις επακόλουθες συνέπειες – new deal στις ΗΠΑ, άνοδος του Χίτλερ στη Γερμανία, λαϊκό μέτωπο στη Γαλλία κτλ-ποιοποίησε το έδαφος για τη θεωρητική τεκμηρίωση αυτού που απεκλήθει «κρατικός παρεμβατισμός».

Οι θέσεις του J. M. Keynes (1936), για τη μη ύπαρξη αυτομάτων μηχανισμών στην οικονομία, έδωσαν νέα ώθηση στις απόψεις για τον οικονομικό ρόλο του κράτους, το οποίο θα πρέπει να επεμβαίνει δραστήρια - τουλάχιστον σε περιόδους ύφεσης - σε τέτοιο βαθμό, ώστε να εξασφαλίζεται η πλήρης απασχόληση, και άρα η ισορροπία του εισοδήματος σε υψηλότερα επίπεδα.

Οι στόχοι της κρατικής παρέμβασης δηλαδή η δημιουργία των συνθηκών για την ομαλή αναπαραγωγή της καπιταλιστικής κοινωνίας και των καπιταλιστικών σχέσεων δεν έχουν αλλάξει διαχρονικά. Εκείνο που τροποποιείται είναι η μορφή επέμβασης του κράτους. Για το λόγο αυτό ορισμένοι ερευνητές θεωρούν το κράτος-πρόνοιας ως μία συγκεκριμένη μορφή επέμβασης του κράτους στην κοινωνία.

Η θεσμική μορφή του κράτους πρόνοιας σχηματίζεται το 1881 στην Γερμανία από τον Otto von Bismarck και αποτέλεσε την απαρχή ενός διευρυμένου μεταπολεμικού κράτους πρόνοιας που θα παρέχει φροντίδα σε όλους από το λίκνο μέχρι το τάφο και η θέσπιση ενός εισοδηματικού δικτύου ασφαλείας (safety net) που θα απελευθερώνει τα άτομα από την ανάγκη (freedom from want) με σκοπό την αποκατάσταση των πολιτών, και την αντιμετώπιση των επείγοντων κοινωνικών αναγκών ύστερα από τα δεινά του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Σήμερα είναι προφανές ότι ο όρος «κράτος πρόνοιας» αναφέρεται σε συγκεκριμένη και ιστορικά καθορισμένη μορφή οργανωμένης και διευρυμένης κάλυψης ενός φάσματος κοινωνικών αναγκών και όχι στο καθολικά αποδεκτό και επιθυμητό μοντέλο.

Η κρίση του κράτους-πρόνοιας προκάλεσε ένα σημαντικό αριθμό ερευνητών να ενασχοληθούν όχι μόνο με τα αίτια της κρίσης αλλά και με τα αίτια της γέννησης και της ανάπτυξης του κράτους-πρόνοιας. Τα ερωτήματα τα οποία από τη δεκαετία του '80 οι ερευνητές προσπάθησαν να απαντήσουν αφορούν όχι μόνο τα αίτια της ανάπτυξης του κράτους-πρόνοιας αλλά και της διαφορετικότητας που έλαβε στα διάφορα κράτη.

Σύμφωνα με την μεθοδολογία του Esping-Andersen (1990) διακρίνουμε τρεις τύπους προνοιακού καθεστώτος :

- τα Φιλελεύθερα καθεστώτα τα οποία χαρακτηρίζονται από την κοινωνική αρωγή του ελέγχου εισοδήματος, μεταβιβάσεις και συστήματα κοινωνικής ασφάλισης

περιορισμένης κλίμακας. Τα κλασικά παραδείγματα είναι οι ΗΠΑ, ο Καναδάς και η Αυστραλία.

- το συντηρητικό μοντέλο, κύριο μέλημα του οποίου, είναι η διαφοροποίηση μεταξύ κοινωνικών ομάδων και η απονομή προνομίων μέσω διαφορετικών ρυθμίσεων, με κριτήρια την κοινωνική τάξη και την κοινωνική θέση. Κράτη στα οποία επικράτησε αυτό το μοντέλο ήταν μεταξύ των άλλων η Αυστρία, η Γαλλία, η Γερμανία και η Ιταλία.
- το τρίτο μοντέλο είναι το λεγόμενο “κοινωνικό-δημοκρατικό” στο οποίο η καθολική κάλυψη και η απο-εμπορευματοποίηση επεκτείνεται και στα μεσαία στρώματα. Με αυτό τον τρόπο επιδιώκεται διευρυμένη απο-εμπορευματοποίηση μαζί με τη δυνατότητα εξατομίκευσης των παροχών στα επιθυμητά από τους πολίτες επίπεδα. Το μοντέλο αυτό το συναντάμε κυρίως στα Σκανδιναβικά κράτη.

Η τυπολογία των κρατών-πρόνοιας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν συμπεριλάμβανε καθόλου τις Νότιες χώρες της Ε.Ε. (Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλία και Ελλάδα). Έτσι άρχισε να καλλιεργείται η άποψη περί ενός τέταρτου μοντέλου, του “νότιου μοντέλου” κράτους-πρόνοιας. Σύμφωνα με τον Ferrera (1996α και 1996β) περιλαμβάνει στοιχεία και από το μοντέλο του Bismarck (ιδιαίτερα σε ότι αφορά τον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης και κοινωνικής προστασίας) και στοιχεία από το μοντέλο του Beveridge (σε ότι αφορά τον τομέα της υγείας).

Ειδικότερα το κράτος-πρόνοιας στις Νότιες χώρες της Ε.Ε. διαφοροποιείται από τα αντίστοιχα κράτη-πρόνοιας των Βόρειων ευρωπαϊκών χωρών στον υψηλό βαθμό μεταβιβαστικών πληρωμών, στον ανισομερή καταμερισμό της κοινωνικής προστασίας απέναντι σε συγκεκριμένους κινδύνους, στην ύπαρξη χαρακτηριστικών του μοντέλου του Beveridge στον τομέα της υγείας, στη παροχή χαμηλού ποσοστού κοινωνικών υπηρεσιών ευημερίας σε συνδιασμό με την ανάμειξη κρατικών και μη κρατικών θεσμών στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών, στον συγκεκριμένο τρόπο λειτουργίας του κράτους σε αυτές τις χώρες όπου αναδεικνύεται κάποια μορφή έντονου πελατειακού χαρακτήρα, στη χαμηλή αποδοτικότητα των παρεχόμενων κοινωνικών υπηρεσιών, στο τρόπο χρηματοδότηση του κράτους-πρόνοιας που σχετίζεται άμεσα με τον άνισο και άδικο καταμερισμό του φορολογικού βάρους στις διάφορες επαγγελματικές και κοινωνικές ομάδες.

Βιβλιογραφία:

- Βακαλιός Θανάσης, (1999), *Η ιδανική και η πραγματική εικόνα του ανθρώπου*, Πραγματεία Ανθρωπιστικής Ανθρωπολογίας, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Παπαηλίας Θεόδωρος, (2011), *Εισηγήσεις Κοινωνικής Πολιτικής*, ΤΕΙ Πειραια, Αθήνα.
- Στασινοπούλου Όλγα, (1992), «ΚΡΑΤΟΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ - Ιστορική εξέλιξη- Συγχρονες Θεωρητικές Προσεγγίσεις», Κοινωνική & Ανθρωπολογική Βιβλιοθήκη, Σειρά: Κοινωνική Πολιτική-GUTENBERG, Αθήνα.
- Aldcroft D. – Ville S., (2005), *Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Ιστορία 1750-1914*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα.
- Britannica Encyclopaedia – Science & Technology, “Industrial Medicine”
- Fischer Ernst, (1975), *Τι είπε πραγματικά ο Μαρξ*, εκδ. Γλάρος, Αθήνα.
- Murray Buuckhin, (1999), *Προς μian απελευθερωτική Τεχνολογία*, Διεθνής Βιβλιοθήκη,

Ιστοσελίδες:

- ΧΛΕΤΣΟΣ ΜΙΧΑΛΗΣ, ΚΥΚΛΟΣ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ «ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ»,ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ : ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΩΣ ΝΕΟΣ ΤΡΟΠΟΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
http://www.econ.uoi.gr/eeokp/gr/dialekseis_seminaria/seminaria_mathimata/k_ratos_pronias/ili_mathimatos/kefalaiο1.pdf
- <http://www.livepedia.gr/index.php/%CE%93%CE%B5%CF%81%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%AF%CE%B1>
- <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%93%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%AF%CE%B1>
- <http://www.newsbeast.gr/portraits/arthro/549252/o-themeliotis-tis-politikis-oikonomias-adam-smith>
- <http://www.newsbeast.gr/portraits/arthro/549252/o-themeliotis-tis-politikis-oikonomias-adam-smith/>
- <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%B1%CF%80%CE%B9%CF%84%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>
- <http://socialpolicy.gr/2012/02/%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%83-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1%CF%83-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B5%CE%BD%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BB%CE%BF%CE%B3.html>
- <http://socialpolicy.gr/2012/02/%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%83-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1%CF%83-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B5%CE%BD%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BB%CE%BF%CE%B3.html>
- Πηγή <http://socialpolicy.gr/2012/02/%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%83-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1%CF%83-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B5%CE%BD%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BB%CE%BF%CE%B3.html>
- http://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/21/13/1568.pdf
- <http://www.healthview.gr/%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%B5%CF%87%CF%8C%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF/%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF/1260/%CF%83%CF%85%CF%83%CF%84%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%85%CE%B3%CE%B5%CE%AF%CE%B1%CF%82>
-

<https://www.google.gr/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=%CE%A4%CE%BF+%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%BF%CF%82+%CF%84%CE%BF%CF%85+18%CE%BF%CF%85+%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BD%CE%B1+%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B4%CE%AD%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B9+%CE%BC%CE%B5+%CF%84%CE%BF+%CE%BE%CE%AD%CF%83%CF%80%CE%B1%CF%83%CE%BC%CE%B1+%CE%B4%CF%85%CE%BF+%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%AC%CF%83%CE%B5%CF%89%CE%BD+%CE%AE+%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CF%8D%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B1+%CE%BC%CE%B9%CE%B1%CF%82+%CE%B4%CE%B9%CF%80%CE%BB%CE%AE%CF%82+%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7%CF%82+>